RETTENS DOM (Femte Afdeling)

11. december 2003 *

I sag T-61/99,

Adriatica di Navigazione SpA, Venise (Italien), ved avvocati U. Feraro, M. Siragusa og F.M. Moretti, og med valgt adresse i Luxembourg,

sagsøger,

mod

Kommissionen for De Europæiske Fællesskaber ved R. Lyal og L. Pignataro, som befuldmægtigede, og med valgt adresse i Luxembourg,

sagsøgt,

angående en påstand om annullation af Kommissionens beslutning 1999/271/EF af 9. december 1998 vedrørende en procedure i henhold til EF-traktatens artikel 85 (IV/34.466 — Græske færger) (EFT 1999 L 109, s. 24)

* Processprog: italiensk.

har

DE EUROPÆISKE FÆLLESSKABERSRET I FØRSTE INSTANS
(Femte Afdeling),

sammensat af afdelingsformanden, J.D. Cooke, og dommerne R. García-Valdecasas og P. Lindh,

justitssekretær: fuldmægtig J. Plingers,

på grundlag af den skriftlige forhandling og efter retsmødet den 3. juli 2002,

afsagt følgende

Dom

Sagens faktiske omstændigheder

1 Sagsøgeren, Adriatica di Navigazione SpA, er et færgeselskab med offentlig deltagelse, som driver virksomhed med transport af passagerer, personbiler og lastbiler mellem Grækenland og Italien på ruten Brindisi-Korfu-Igoumenitsa-Patras. Det er det eneste italienske selskab, der udfører denne type transport med roll-on/roll-off-færger mellem Grækenland og Italien.

2 Efter en klage indgivet af en passager i 1992, hvorefter færgeselskabernes priser på ruterne mellem Grækenland og Italien lå meget tæt op ad hinanden, foretog Kommissionen i henhold til artikel 18, stk. 3, i Rådets forordning (EØF) nr. 4056/86 af 22. december 1986 om fastsættelse af de nærmere retningslinjer for anvendelsen af traktatens artikel 85 og 86 på søtransport (EFT L 378, s. 4) kontrolundersøgelser i seks færgeselskabers kontorer, nemlig fem i Grækenland og et i Italien.

3 Ved beslutning af 21. februar 1997 indledte Kommissionen en formel procedure med fremsendelse af en klagepunktsmeddelelse til ni selskaber, herunder sagsøgeren.

4 Den 9. december 1998 vedtog Kommissionen beslutning 1999/271/EF vedrørende en procedure i henhold til EF-traktatens artikel 85 (IV/34.466 — Græske færger) (EFT 1999 L 109, s. 24, herefter »beslutningen«).

5 Beslutningen indeholder følgende bestemmelser:

»Artikel 1

1. Minoan Lines, Anek Lines, Karageorgis Lines, Marlines SA og Strintzis Lines har overtrådt EF-traktatens artikel 85, stk. 1, ved at aftale de priser, der skulle anvendes for roll-on/roll-off-færgetransport mellem Patras og Ancona.

Disse overtrædelser varede i følgende tidsrum:

a) for Minoan Lines og Strintzis Lines i tidsrummet fra den 18. juli 1987 og indtil juli 1994

b) for Karageorgis Lines i tidsrummet fra den 18. juli 1987 til den 27. december 1992

c) for Marlines SA i tidsrummet fra den 18. juli 1987 til den 8. december 1989

d) for Anek Lines i tidsrummet fra den 6. juli 1989 og indtil juli 1994.

2. Minoan Lines, Anek Lines, Karageorgis Lines, Adriatica di Navigazione SpA, Ventouris Group Enterprises SA og Strintzis Lines har overtrådt EF-traktatens artikel 85, stk. 1, ved at aftale de takstniveauer, der skulle anvendes for lastbiler på ruterne fra Patras til Bari og Brindisi.

Disse overtrædelser varede i følgende tidsrum:

a) for Minoan Lines, Ventouris Group Enterprises SA og Strintzis Lines i tidsrummet fra den 8. december 1989 og indtil juli 1994

b) for Karageorgis Lines i tidsrummet fra den 8. december 1989 til den 27. december 1992

c) for Anek Lines i tidsrummet fra den 8. december 1987 og indtil juli 1994

d) for Adriatica di Navigazione SpA i tidsrummet fra den 30. oktober 1990 og indtil juli 1994.

Artikel 2

For de i artikel 1 omhandlede overtrædelser pålægges de nedennævnte virksomheder følgende bøder:

— Minoan Lines, en bøde på 3,26 mio. ECU

— Strintzis Lines, en bøde på 1,5 mio. ECU

— Anek Lines, en bøde på 1,11 mio. ECU

— Marlines SA, en bøde på 0,26 mio. ECU

— Karageorgis Lines, en bøde på 1 mio. ECU

— Ventouris Group Enterprises SA, en bøde på 1,01 mio. ECU

— Adriatica di Navigazione SpA, en bøde på 0,98 mio. ECU.

[...]«

6 Beslutningen er rettet til syv virksomheder, nemlig Minoan Lines, Heraklion, Kreta (Grækenland) (herefter »Minoan«), Strintzis Lines, Piræus (Grækenland) (herefter »Strintzis«), Anek Lines, Chania, Kreta (Grækenland) (herefter »Anek«), Marlines SA, Piræus (herefter »Marlines«), Karageorgis Lines, Piræus (herefter »Karageorgis«), Ventouris Group Enterprises SA, Piræus (herefter »Ventouris«) og Adriatica di Navigazione SpA, Venedig (Italien) (herefter »sagsøgeren«).

Retsforhandlinger og parternes påstande

7 Ved stævning registreret på Rettens Justitskontor den 1. marts 1999 har sagsøgeren anlagt sag med påstand om annullation af beslutningen.

8 På grundlag af den refererende dommers rapport har Retten besluttet at indlede den mundtlige forhandling og som led i foranstaltninger til sagens tilrettelæggelse anmodet Kommissionen om skriftligt at besvare nogle spørgsmål og fremlægge nogle dokumenter. Kommissionen har efterkommet disse anmodninger inden for den fastsatte frist.

9 Parterne har afgivet mundtlige indlæg og besvaret mundtlige spørgsmål fra Retten under retsmødet, der blev afholdt den 3. juli 2002.

10 Sagsøgeren har nedlagt følgende påstande:

— Beslutningen annulleres helt eller delvis, for så vidt den angår sagsøgeren.

— Subsidiært annulleres eller nedsættes den bøde, der er pålagt sagsøgeren.

— Kommissionen tilpligtes at betale sagens omkostninger.

11 Kommissionen har nedlagt følgende påstande:

— Frifindelse.

— Sagsøgeren tilpligtes at betale sagens omkostninger.

Retlige bemærkninger

12 I forbindelse med sin principale påstand om annullation af beslutningen har sagsøgeren anført, at Kommissionen har begået en række fejl ved at antage, at sagsøgeren havde tilsidesat EF-traktatens artikel 85, stk. 1 (nu artikel 81, stk. 1, EF). Som led i sit første anbringende har sagsøgeren gjort gældende, at beslutningen er behæftet med manglende begrundelse med hensyn til definitionen af det relevante marked, og at betragtningerne til beslutningen og dens dispositive del modsiger hinanden. Med det andet anbringende har sagsøgeren anført, at Kommissionen ikke tilstrækkeligt har godtgjort, at sagsøgeren har deltaget i kartellet, som det gøres gældende i beslutningen. Som anbringendets første led har sagsøgeren påberåbt sig, at der er sket en fejlagtigt vurdering af de dokumenter, der er lagt til grund som bevismateriale, og en fejlagtig tilregnelse af overtrædelsen. Som andet led har sagsøgeren påberåbt sig en fejlagtig subsumption af den begåede overtrædelse. Med det tredje anbringende gøres det gældende, at der er sket tilsidesættelse af principperne om billighed og ligebehandling, idet overtrædelsen tilregnes de virksomheder, der besejler samme rute som sagsøgeren. Med det fjerde anbringende gøres det gældende, at der er sket fejlagtig anvendelse af traktatens artikel 85, da handelen mellem medlemsstaterne ikke har lidt alvorlig skade.

13 Til støtte for sin subsidiære påstand om annullation eller nedsættelse af bøden har sagsøgeren påberåbt sig et femte anbringende om tilsidesættelse af artikel 19 i forordning nr. 4056/86, da Kommissionen har pålagt sagsøgeren en uforholdsmæssig bøde og har vurderet såvel overtrædelsens grovhed som dens varighed fejlagtigt.

I — *Påstanden om annullation af beslutningen*

Det første anbringende om tilsidesættelse af traktatens artikel 85 og af EF-traktatens artikel 190 (nu artikel 253 EF), da beslutningen er behæftet med en manglende begrundelse med hensyn til afgrænsningen af det relevante marked, og da betragtningerne til beslutningen og dens dispositive del modsiger hinanden

Parternes argumenter

14 Sagsøgeren har gjort gældende, at Kommissionen har vedtaget beslutningen på grundlag af en fejlagtig og ufuldstændig afgrænsning af det relevante marked ved uden grund at undlade at tage hensyn til de grundlæggende forskelle mellem de ruter, der besejles, mellem færgeoperatørerne på disse ruter, og mellem de forskellige typer tjenesteydelser, der tilbydes. Sagsøgeren har gjort gældende, at denne fejlagtige afgrænsning har haft en meget negativ indflydelse på sagsøgerens stilling i denne sag som virksomhed, der alene besejler en af de ruter, som er omhandlet i beslutningen, og som har 90% af sin omsætning inden for transport af passagerer, en tjenesteydelse, der ikke er omfattet af beslutningen. Ifølge sagsøgeren skulle disse særlige omstændigheder have været taget i betragtning for at begrænse sagsøgerens eventuelle ansvar med hensyn til den rute, som denne besejler.

15 Nærmere bestemt har sagsøgeren anført, at transport af fragt og lastbiler frembyder særlige kendetegn i forhold til transport af passagerer og personbiler, da der ved transport af fragt er en tendens til at prioritere forbindelsens hyppighed, også i lavsæsonen. Desuden er en kort afstand mellem afgangs- og ankomsthavn og varernes leveringssteder for kunderne til denne type tjenesteydelser en faktor, der er vigtigere end priserne. Privatpersoner derimod lægger større vægt på tjenesteydelsens kvalitet og/eller dens pris end på dens hyppighed

(og afstand). Ifølge sagsøgeren er afgrænsningen af de tre pågældende ruter som et enkelt geografisk marked ikke tilstrækkeligt præcist. De pågældende tre ruter må anses for delvis adskilte geografiske markeder, der svarer til forskellige »kundereserver«.

16 Sagsøgeren har tilføjet, at den hastige og overfladiske måde, hvorpå spørgsmål vedrørende det pågældende marked behandles i beslutningen, er en tilsidesættelse af traktatens artikel 190. Sagsøgeren har i denne forbindelse anført, at beslutningens betragtninger og dispositive del modsiger hinanden for så vidt angår afgrænsningen af det relevante marked og overtrædelsens art. Sagsøgeren har påpeget, at i modsætning til nogle passus i betragtningerne, hvor den påklagede adfærd fremstilles som hørende til en og samme enkelte og samlede overtrædelse, sondres der i den dispositive del klart mellem såvel de typer tjenesteydelser, der er genstand for karteller, som mellem de ruter, der er berørt af de forskellige påklagede former for adfærd. Sagsøgeren har anført, at denne fremgangsmåde har haft følger for størrelsen af den bøde, som er pålagt denne.

17 Nærmere bestemt har sagsøgeren kritiseret, at Kommissionen anser sagsøgeren for at være ansvarlig for et samlet kartel, der ikke blot vedrører tjenesteydelser inden for transport af fragt og lastbiler, men også tjenesteydelser inden for transport af passagerer, ikke blot på den enkelte rute, som sagsøgeren besejler, men også på alle de ruter, der besejles på forskellige måder af de øvrige selskaber, der er adressater for beslutningen.

18 I denne forbindelse har sagsøgeren fremhævet de konkrete konsekvenser, som det har, at overtrædelser tilregnes på en sådan måde. Det er nemlig tilstrækkeligt at henvise til tilfældet med passagerer, som eventuelt har benyttet sagsøgerens tjenesteydelser i den omtvistede periode, og som under henvisning til beslutningen, som fastslår, at der består et kartel, der har til formål at fastsætte priserne på søtransport på et bestemt niveau (som er højere end det i givet fald ville have været uden det formodede kartel), besluttede at anlægge erstatningssag mod sagsøgeren. Såfremt beslutningen blev opretholdt (rebus sic stantibus), ville det føre til en legitimering af søgsmål anlagt af personer, som har benyttet sagsøgerens

tjenesteydelser til transport af passagerer, og dermed ikke alene kunder til transport af lastbiler. Sagsøgeren har anført, at under disse omstændigheder og i det omfang en fejlagtig afgrænsning af det relevante marked påvirker ansvarspålæggelsen, er en sådan fejl en væsentlig mangel, som nødvendigvis påvirker beslutningens gyldighed. Sagsøgeren har tilføjet, at hvis Kommissionen havde erkendt, at de tre ruter, der nævnes i beslutningen, udgjorde særskilte markeder, i hvert fald med hensyn til transport af fragt og lastbiler, kunne den ikke have udvidet sagsøgerens ansvar til de tjenesteydelser, der udføres af andre rederier på andre ruter. Desuden ville grovheden af den overtrædelse, som tilregnes sagsøgeren, i givet fald have været mindre betydelig, hvilket ville have haft betydelige følger for størrelsen af den bøde, som blev pålagt sagsøgeren.

19 Kommissionen har bestridt dette anbringendes rigtighed og har gjort gældende, at da der forelå tilstrækkelige beviser for en overtrædelse på de pågældende tre ruter (Ancona/Bari/Brindisi-Patras), var det ikke nødvendigt, at Kommissionen foretog en anden afgrænsning af det relevante marked. Den har i denne forbindelse tilføjet, at sagsøgeren ikke har angivet, på hvilken måde en eventuel fejl ved afgrænsningen af det relevante marked skulle medføre, at beslutningen blev ugyldig.

20 Kommissionen er af den opfattelse, at med hensyn til de pågældende rederiers udbud udgør de relevante tre ruter et enkelt enhedsmarked, hvorfor det ikke var nødvendigt med udgangspunkt i efterspørgslen at undersøge, om tjenesteydelserne inden for transport af passagerer og fragt eventuelt var indbyrdes substituerbare. Kommissionen har i beslutningen fastslået, at havnene i Ancona, Bari og Brindisi er indbyrdes substituerbare med hensyn til roll-on/roll-off-færgetrafik mellem Grækenland og Italien, da der er en vis substitution imellem dem (jf. betragtning 5 til beslutningen). Desuden har den anført i betragtning 3, 20, 29, 31, 34, 36, 97 og 144 til beslutningen, at set fra udbudssiden er det relevante marked markedet for roll-on/roll-off-færgetrafik mellem Grækenland og Italien. Endelig har Kommissionen fremhævet, at den aftale, der er indgået mellem rederierne, vedrørte alle »roll-on/roll-off-tjenesteydelser« mellem Grækenland og Italien uden hensyn til, hvilke særlige ruter der besejledes af hvert enkelt rederi.

21 Med hensyn til afgrænsningen af de relevante marked ud fra et geografisk synspunkt har Kommissionen henvist til Rettens dom af 20. april 1999 (forenede sager T-305/94 — T-307/94, T-313/94 — T-316/94, T-318/94, T-325/94, T-328/94, T-329/94 og T-335/94, Limburgse Vinyl Maatschappij m.fl. mod Kommissionen, den såkaldte »PVC II-dom«, Sml. II, s. 931, præmis 773), hvori Retten fastslog, at en virksomhed kan holdes ansvarlig for et kartel som helhed, også selv om den kun har deltaget direkte i et eller flere aspekter af kartellet, såfremt virksomheden vidste, at den hemmelige aftale, den deltog i, var led i en samlet foranstaltning til forstyrrelse af konkurrencekræfternes frie spil. Følgelig har Kommissionen anført, at den omstændighed, at sagsøgeren har deltaget i kartellet alene for den rute, som sagsøgeren besejlede, ikke udelukker, at sagsøgeren er ansvarlig for overtrædelsen i sin helhed, da sagsøgeren var klar over, at der forelå en samlet foranstaltning fra rederiernes side med det formål at fastsætte priserne (betragtning 117 til beslutningen). Den omstændighed, at sagsøgeren kun har deltaget i et af kartellets aspekter, som kun vedrører transporttjenesteydelser udført mellem Brindisi og Patras, har således alene konsekvenser for graden af sagsøgerens deltagelse i aftalen og sagsøgerens ansvar for dette aspekt af aftalen, men spiller ingen rolle for afgrænsningen af det relevante marked. Kommissionen har i denne forbindelse henvist til betragtning 111 og 144 til beslutningen, hvori det anføres, at de aftaler, der skulle anvendes på ruterne Patras-Bari og Patras-Brindisi, indgik i en bredere samordning om fastsættelse af takster for roll-on/roll-off-færgeoverfart mellem Grækenland og Italien, og disse aftaler bør følgelig ikke betragtes som særskilte overtrædelser, men som forskellige aspekter af én sammenhængende overtrædelse.

22 Kommissionen har heraf konkluderet, at det argument, der skal godtgøre en angivelig modsigelse mellem beslutningens betragtninger og dispositive del, må anses for at være irrelevant og for at være overhalet af Rettens praksis (Rettens dom af 14.5.1998, sag T-308/94, Cascades mod Kommissionen, Sml. II, s. 925, præmis 156), hvorefter betragtningerne til en beslutning skal fortolkes i lyset af den generelle opbygning af beslutningen og meddelelsen af klagepunkter.

23 Kommissionen har ligeledes henvist til retspraksis vedrørende omfanget af forpligtelsen til at begrunde beslutninger, der træffes i henhold til traktatens artikel 85, for så vidt angår afgræsningen af det relevante marked. Den har bl.a. nævnt Rettens dom af 21. februar 1995 (sag T-29/92, SPO m.fl. mod

Kommissionen, Sml. II, s. 289, præmis 74), hvori Retten fandt, at afgrænsningen af det relevante marked ikke har samme betydning ved anvendelsen af traktatens artikel 85 eller 86 (nu artikel 82 EF).

24 Kommissionen er af den opfattelse, at denne retspraksis finder anvendelse på det foreliggende tilfælde, og har bemærket, at den med hensyn til afgrænsningen af det relevante marked blot har begrundet beslutningen i det omfang, den har fundet det nødvendigt for at give Fællesskabets retsinstanser mulighed for at udøve deres legalitetskontrol med hensyn til beslutningen, i betragtning af, at sagsøgeren under den administrative procedure ikke havde rejst nogen indsigelse på dette punkt. I denne forbindelse har den henvist til Fællesskabets retsinstansers faste praksis, hvorefter begrundelsen for en beslutning, der indeholder et klagepunkt, skal gøre det muligt at udøve legalitetskontrol samt indeholde de oplysninger, der er nødvendige, for at den berørte kan vide, om beslutningen hviler på fornødent grundlag. Spørgsmålet om, hvorvidt begrundelsen er tilstrækkelig, skal vurderes i lyset af den konkrete sags omstændigheder, navnlig indholdet af den pågældende retsakt, indholdet af de anførte grunde og den interesse, som retsaktens adressater kan have i begrundelsen (Domstolens dom af 29.2.1996, sag C-56/93, Belgien mod Kommissionen, Sml. I, s. 723, Rettens dom af 14.5.1998, sag T-334/94, Sarrió mod Kommissionen, Sml. II, s. 1439, præmis 341, og af 14.5.1998, sag T-354/94, Stora Kopparbergs Bergslags mod Kommissionen, Sml. II, s. 2111, præmis 56). Det fremgår således af en gennemlæsning af sagsøgerens svar på meddelelsen af klagepunkter, at denne hverken bestred afgrænsningen af det relevante marked, som Kommissionen fremsatte i punkt 3-6 i meddelelsen af klagepunkter, eller vurderingen af aftalens virkning på samhandelen mellem medlemsstater (punkt 55 i meddelelsen af klagepunker).

Rettens bemærkninger

25 Som led i dette første anbringende har sagsøgeren anført, at Kommissionen har foretaget en fejlagtig og ufuldstændig afgrænsning af det relevante marked. Sagsøgeren har påberåbt sig dette anbringende i dobbelt forstand. Dels har sagsøgeren kritiseret den måde, hvorpå Kommissionen har afgrænset det relevante

marked, og har påberåbt sig, at traktatens artikel 85, stk. 1, er anvendt urigtigt på de faktiske omstændigheder. Dels har sagsøgeren anført, at Kommissionen har tilsidesat traktatens artikel 190, fordi der er en modsigelse mellem beslutningens betragtninger og dens dispositive del.

A — Argumentet om en urigtig anvendelse af traktatens artikel 85, stk. 1, i mangel af en tilstrækkelig afgrænsning af det relevante marked

26 Sagsøgeren har gjort gældende, at Kommissionen har vedtaget beslutningen uden først at have undersøgt det i denne sag relevante marked. Ifølge sagsøgeren havde Kommissionen, såfremt der var blevet udført en sådan undersøgelse, kunnet foretage en korrekt vurdering af forskellene mellem de forskellige typer tjenesteydelser, som udbydes af de rederier, der besejler de forskellige ruter, som forbinder Grækenland og Italien. Dette første led af anbringendet rejser således spørgsmålet, hvilken rolle afgrænsningen af det relevante marked skal tillægges, når Kommissionen anvender traktatens artikel 85, stk. 1, for at pålægge et kartel som det foreliggende mellem virksomheder sanktioner.

27 Det fremgår af Rettens praksis, at afgrænsningen af det relevante marked ikke har samme betydning ved anvendelsen af traktatens artikel 85 eller 86. Ved anvendelsen af artikel 86 er det nødvendigt at foretage en fyldestgørende afgrænsning af det relevante marked for at kunne bedømme den adfærd, der hævdes at være konkurrencebegrænsende (Rettens dom af 10.3.1992, forenede sager T-68/89, T-77/89 og T-78/89, SIV m.fl. mod Kommissionen, Sml. II, s. 1403, præmis 159), eftersom det for konstateringen af, om der foreligger et misbrug af en dominerende stilling, er nødvendigt først at fastslå, at der overhovedet foreligger en dominerende stilling på et bestemt marked, hvilket atter forudsætter, at der er foretaget en afgrænsning af dette marked. Ved anvendelsen af artikel 85 er det nødvendigt at foretage denne afgrænsning af det relevante marked for at kunne afgøre, om aftalen, vedtagelsen inden for den pågældende sammenslutning af virksomheder eller den pågældende samordnede praksis kan påvirke handelen mellem medlemsstater og har til formål eller til følge at hindre,

begrænse eller fordreje konkurrencen inden for fællesmarkedet. Dette er begrundelsen for, at man ved anvendelsen af traktatens artikel 85, stk. 1, ikke kan betragte sagsøgerens anbringende om Kommissionens afgrænsning af det relevante marked isoleret fra anbringenderne om påvirkningen af samhandelen mellem medlemsstaterne og begrænsningen af konkurrencen (Rettens dom i sagen SPO m.fl. mod Kommissionen, præmis 75, og Rettens dom af 14.5.1998, sag T-348/94, Enso Española mod Kommissionen, Sml. II, s. 1875, præmis 232). Det er ligeledes blevet kendt for ret, at det forhold, at afgrænsningen af det relevante marked er anfægtet, er uden betydning, såfremt Kommissionen med rette har fastslået på grundlag af dokumenter, der nævnes i den anfægtede beslutning, at den pågældende aftale fordrejede konkurrencen og mærkbart kunne påvirke handelen mellem medlemsstater (Rettens dom af 15.3.2000, forenede sager T-25/95, T-26/95, T-30/95 — T-32/95, T-34/95 — T-39/95, T-42/95 — T-46/95, T-48/95, T-50/95 — T-65/95, T-68/95 — T-71/95, T-87/95, T-88/95, T-103/95 og T-104/95, Cimenteries CBR m.fl. mod Kommissionen, Sml. II, s. 491, præmis 1094).

28 I betragtning 142 og 143 til beslutningen har Kommissionen redegjort for grundene til, at den pågældende aftale i det foreliggende tilfælde fordrejede konkurrencen og mærkbart kunne påvirke handelen mellem medlemsstater. I beslutningen anføres det i betragtning 142, at det er fastslået, at konkurrencen påvirkes af den pågældende aftale, fordi formålet med aftalen var at fastsætte fælles priser, hvormed parternes muligheder for at handle uafhængigt på markedet begrænsedes. Med hensyn til denne aftales virkning på handelen mellem medlemsstater har Kommissionen i betragtning 143 til beslutningen anført, at i det foreliggende tilfælde berørte aftalen roll-on/roll-off-færgetransport mellem Grækenland og Italien, søruter, som var kommet til at spille en endnu større rolle i 1992, da krigen i ex-Jugoslavien brød ud og reelt lukkede transportruterne for import og eksport over landjorden mellem Grækenland og Den Europæiske Unions øvrige stater. Kommissionen har anført, at i 1993 blev der transporteret 1 316 003 passagerer og 213 839 lastbiler på ruterne mellem Grækenland og Italien, og at der heraf blev transporteret henholdsvis 49% og 38% på Patras-Ancona-ruten, 35% og 38% på Patras-Brindisi-ruten og 10% og 19% på Patras-Bari-ruten. Den har tilføjet, at »enhver aftale, der påvirker efterspørgslen efter transportydelser mellem to medlemsstater (såsom en aftale om fastsættelse af prisniveauer mellem de største udbydere af disse ydelser), må antages at kunne forrykke efterspørgslen både inden for den gruppe af virksomheder, som er med i aftalen, og virksomhederne uden for aftalen og dermed ændre handelsmønsteret inden for denne ydelse mellem medlemsstater«.

29 Da disse udtalelser ikke er blevet bestridt, har Kommissionen med rette fastslået på grundlag af dokumenter, der er nævnt i beslutningen, at den pågældende aftale fordrejede konkurrencen og mærkbart kunne påvirke handelen mellem medlemsstater. På baggrund af den ovennævnte retspraksis er anfægtelsen af afgrænsningen af det relevante marked følgelig irrelevant hér, da den ikke kan føre til, at det godtgøres, at betingelserne for at anvende traktatens artikel 85, stk. 1, ikke er opfyldt.

30 Det forholder sig ikke desto mindre således, som sagsøgeren har godtgjort i det foreliggende tilfælde, at klagepunkter mod den afgrænsning af de relevante marked, som Kommissionen har lagt til grund, kan angå andre omstændigheder, der specielt vedrører anvendelsen af traktatens artikel 85, stk. 1, herunder det pågældende kartels omfang, spørgsmålet, om det udgør en enhed eller er altomfattende, samt omfanget af hver af de pågældende virksomheders individuelle deltagelse. Ganske vist er disse omstændigheder ikke »betingelser for anvendelse« af traktatens artikel 85, stk. 1, som udtrykkeligt er fastsat i denne bestemmelse, som f.eks. at der foreligger en »aftale« mellem virksomheder, at der er tale om at »påvirke handelen mellem medlemsstater« og om at »gøre indgreb i konkurrencen«. Der er imidlertid tale om omstændigheder, der er nært knyttet til princippet om individuelt ansvar for at have begået kollektive overtrædelser, som Domstolen udtrykkeligt har anerkendt i dommen af 8. juli 1999 (sag C-49/92 P, Kommissionen mod Anic Partecipazioni, Sml. I, s. 4124, præmis 78), samt til almindelige retsgrundsætninger såsom retssikkerhedsprincippet og proportionalitetsprincippet.

31 Imidlertid bemærkes, som sagsøgeren har fremhævet, at de risici, der er forbundet med, at Kommissionen tilregner en virksomhed deltagelse i komplicerede overtrædelser uden præcist at afgrænse det relevante marked, ikke er ubetydelige. En sådan mangel på præcision ville nemlig kunne have betydelige følger for forholdet mellem tredjemænd og virksomheder, der er adressater for en beslutning, som pålægger sanktioner for et kartel. Det kan nemlig tænkes, at kunderne i de virksomheder, der er pålagt sanktioner, påberåber sig, at det i beslutningen anses for fastslået, at der foreligger et generelt priskartel, og søger at opnå erstatning for tab, der er forårsaget af, at de i den pågældende periode har måttet betale højere priser end de konkurrencedygtige priser for transporttjenesteydelser.

32 Det er således ønskeligt, at Kommissionen, når den træffer en beslutning, hvori det konstateres, at en virksomhed har deltaget i en kompliceret, kollektiv og uafbrudt overtrædelse, som karteller ofte er, ud over at undersøge, om de særlige betingelser for at anvende traktatens artikel 85, stk. 1, er overholdt, tager den omstændighed i betragtning, at såfremt en sådan beslutning skal medføre et individuelt ansvar for hver enkelt af sine adressater, er det alene for deres fastslåede deltagelse i de former for kollektiv adfærd, der er pålagt sanktioner, og som er korrekt afgrænset. Da en sådan beslutning kan have betydelige konsekvenser for de pågældende virksomheders forhold, ikke blot til de administrative myndigheder, men også til tredjemænd, bør Kommissionen undersøge det eller de pågældende markeder og i betragtningerne til beslutningen om at pålægge en overtrædelse af traktatens artikel 85, stk. 1, sanktioner, identificere dem tilstrækkeligt præcist for at opfylde betingelserne om det markeds funktion, på hvilket konkurrencen er blevet fordrejet, og samtidig opfylde de væsentlige krav om retssikkerhed.

33 Det skal i denne forbindelse bemærkes, at Retten i dommen i sagen SIV m.fl. mod Kommissionen (præmis 159) har forkastet Kommissionens argument om, at når de skriftlige beviser for de pågældende karteller var klare og udtrykkelige, gjorde de en hvilken som helst form for undersøgelse af markedets struktur helt overflødig. Retten fandt tværtimod, at »en fyldestgørende definition af de pågældende marked er en forudsætning for enhver bedømmelse af en adfærd, der hævdes at være konkurrencebegrænsende«. Betydningen af en sådan undersøgelse var allerede blevet nævnt af generaladvokat Darmon i dennes forslag til afgørelse i tilknytning til Domstolens dom af 27. januar 1987 (sag 45/85, Verband der Sachversicherer mod Kommissionen, Sml. s. 405, punkt 10), hvori han udtalte følgende:

»Ved vurderingen af, om [de tre betingelser for forbuddet i traktatens artikel 85, stk. 1, i et bestemt tilfælde] er opfyldt, »skal [disse] ses i den faktiske sammenhæng«, hvori den pågældende aftale, vedtagelse inden for en sammenslutning af virksomheder eller samordnet praksis »virker« (sag 5/69, Völk, Sml. 1969, s. 69, præmis 7). Ved vurderingen af, om artikel 85, stk. 1, finder anvendelse i det foreliggende tilfælde, må man, henset til dets særegenheder, indlede med en gennemgang af det relevante marked.«

34 Endelig har Kommissionen selv fremhævet betydningen af en sådan undersøgelse i sin meddelelse om afgrænsning af det relevante marked i forbindelse med Fællesskabets konkurrenceret (EFT 1997 C 372, s. 5), som lyder således:

»Denne meddelelse er tænkt som en vejledning i, hvorledes Kommissionen anvender begrebet relevant marked (produktmarked og geografisk marked) ved sin håndhævelse af Fællesskabets konkurrenceregler [...] Markedsafgrænsning er en metode til fastlæggelse af grænserne for konkurrencen mellem virksomhederne, og den gier mulighed for at fastlægge rammerne for Kommissionens anvendelse af konkurrencepolitikken. Markedsafgrænsningen tager fortrinsvis sigte på systematisk at indkredse de konkurrencebegrænsninger, som de involverede virksomheder udsættes for. Formålet med at afgrænse et marked både som produktmarked og som geografisk marked er at fastslå, hvilke egentlige konkurrenter der er i stand til at begrænse de involverede virksomheders adfærd og forhindre dem i at handle uafhængigt af et effektivt konkurrencemæssigt pres. Det er ud fra denne synsvinkel, at markedsafgrænsningen giver mulighed for bl.a. at beregne markedsandelene, der giver oplysninger om markedsstyrken, som er relevante for vurderingen af dominans eller for anvendelsen af artikel 85.«

35 Sagsøgeren har anført, at for så vidt som en fejlagtig afgrænsning af det relevante marked har indflydelse på, hvordan de berørte virksomheder pålægges ansvar, er en sådan fejl en væsentlig mangel, der nødvendigvis påvirker beslutningens gyldighed.

36 Det bemærkes, at en fejl ved ansvarspålæggelsen ganske vist, som sagsøgeren har anført, kan have sin årsag i en utilstrækkelig og uklar afgrænsning af det relevante marked, dvs. at den kan skyldes en manglende tilstrækkelig undersøgelse af dette spørgsmål. Den vigtigste risiko ved en utilstrækkelig afgrænsning af det relevante

marked er, at Kommissionen begår fejl såvel ved forståelsen af den pågældende overtrædelses eller det pågældende kartels art og præcise omfang, som en refleks heraf, når de berørte virksomheder pålægges individuelt ansvar. Retten finder imidlertid, at sådanne fejls betydning for en beslutnings lovlighed og for dens eventuelle annullation må undersøges sag for sag.

37 I det foreliggende tilfælde har sagsøgeren anført, at modsigelsen mellem beslutningens betragtninger og dispositive del har medført, at Kommissionen har begået en fejl ved ansvarspålæggelsen for sagsøgerens vedkommende ved at anse sagsøgeren for at være ansvarlig for et samlet kartel, der angår såvel transport af fragt og lastbiler som transport af passagerer, ikke blot for den rute, som sagsøgeren besejler, men også for alle de ruter, der besejles på forskellig måde af de rederier, der er adressater for beslutningen.

38 Imidlertid bemærkes, at sagsøgeren i beslutningen ikke tilregnes ansvaret for et samlet kartel vedrørende de tre ruter, der forbinder Grækenland og Italien.

39 Det bemærkes, at beslutningens ordlyd viser, at Kommissionen i dette tilfælde har sanktioneret to overtrædelser: Artikel 1, stk. 1, vedrører en prisaftale om forskellige transporttjenester (lastbiler, passagerer, personbiler osv.) ydet af roll-on-roll-off-færgeselskaberne mellem Patras og Ancona, artikel 1, stk. 2, vedrører en prisaftale om transport af lastbiler på ruterne fra Patras til Bari og til Brindisi.

40 For så vidt angår den første overtrædelse, som fandt sted fra juli 1987 til juli 1994, er det alene de selskaber, som betjente ruten Patras-Ancona, som har deltaget heri. Det drejer sig om Minoan, Anek, Karageorgis, Marlines og Strintzis. For så vidt angår den anden overtrædelse vedrørende ruterne fra Patras til Bari og

til Brindisi fra december 1989 til juli 1994 var der derimod tre af de selskaber, som betjente ruterne (Adriatica, Ventouris og Strintzis), men ligeledes tre af de selskaber, som ikke betjente disse ruter (Minoan, Anek og Karageorgis), som havde deltaget i overtrædelsen. Det bemærkes i denne forbindelse, at Kommissionen ikke omvendt har antaget, at de selskaber, der betjente de sydlige ruter (fra Patras til Bari og til Brindisi), havde deltaget i en aftale med de selskaber, der betjente de nordlige ruter (fra Patras til Ancona), for så vidt angår de priser, der skulle anvendes på sidstnævnte ruter, på hvilke de ikke var aktive.

41 Det er Kommissionens opfattelse, at beslutningen ikke omhandler to særskilte overtrædelser, men én sammenhængende overtrædelse. Den har anført, at beslutningens artikel 1 skal læses i lyset af betragtningerne til beslutningen, og har gjort gældende, at disse betragtninger konstant henviser til en samlet aftale vedrørende de tre linjer (Ancona-Bari-Brindisi-Patras), der betragtes som udgørende ét samlet marked. Kommissionen har særligt henvist til betragtning 144 in fine til beslutningen, hvori den har udtalt:

»På baggrund af det ovenfor anførte finder Kommissionen, at Minoan, Anek, Karageorgis, Marlines og Strintzis deltog i en aftale stridende mod EF-traktatens artikel 85 ved at aftale de priser, der skulle anvendes for roll-on-roll-off-færgetransport mellem Patras og Ancona. Kommissionen finder desuden, at Minoan, Anek, Karageorgis, Strintzis, Ventouris Ferries og Adriatica Navigazione aftalte de takstniveauer, der skulle anvendes for lastbiler på ruterne mellem Patras og Bari/Brindisi. Disse aftaler indgik i en bredere samordning om fastsættelse af takster for færgeoverfart mellem Italien og Grækenland. De bør derfor ikke betragtes som særskilte overtrædelser, men derimod som led i én sammenhængende overtrædelse.«

42 Det er ubestrideligt, at beslutningens dispositive del og betragtning 144 til beslutningen ikke afspejler det samme synspunkt, idet konklusionen ikke fastholder tilstedeværelsen af en sammenhængende overtrædelse.

43 Det bemærkes, at det er gennem en beslutnings dispositive del, at Kommissionen angiver karakteren og rækkevidden af de overtrædelser, den sanktionerer. Det må understreges, at i princippet er det, når det drejer sig om netop rækkevidden og karakteren af de sanktionerede overtrædelser, den dispositive del og ikke betragtningerne, som er afgørende. Det er alene i tilfælde af, at de i den dispositive del anvendte formuleringer ikke er klare, at det er nødvendigt at fortolke dem ved hjælp af betragtningerne til beslutningen. Domstolen har tidligere fastslået, at med henblik på at afgrænse, hvem der er omfattet af en beslutning, hvori der konstateres en overtrædelse, bør denne beslutnings dispositive del lægges til grund, når den ikke giver anledning til tvivl (Domstolens dom af 16.12.1975, forenede sager 40/73-48/73, 50/73, 54/73-56/73, 111/73, 113/73 og 114/73, Suiker Unie m.fl. mod Kommissionen, Sml. s. 1663, præmis 315).

44 Ordlyden af beslutningens dispositive del giver i det foreliggende tilfælde ikke anledning til tvivl, tværtimod er den klar og præcis. Det fremgår klart heraf, at Kommissionen var af den opfattelse, at der for det første var indgået en aftale mellem de selskaber, der betjente den nordlige rute (Patras-Ancona), om, hvilke priser der skulle anvendes på denne rute, og for det andet var indgået en aftale mellem alle de selskaber, der er omfattet af beslutningen (bortset fra Marlines), om priserne for transporttjenester på de sydlige ruter (Patras-Bari og Patras-Brindisi) for lastbiler. Ikke alene nævnes overtrædelsens samlede karakter ikke i beslutningens dispositive del, men den dispositive del er endvidere usædvanlig præcis i beskrivelsen af de sanktionerede overtrædelser. For det første er beslutningens artikel 1 således underopdelt i to stykker vedrørende forskellige selskaber, og for det andet præciserer den dispositive del for så vidt angår de selskaber, der er omfattet af beslutningens artikel 1, stk. 2, at overtrædelsen af traktatens artikel 85, stk. 1, består i, at selskaberne har indgået aftale om de takstniveauer, der skulle anvendes for lastbiler, og at dette alene omfattede ruterne Patras-Bari og Patras-Brindisi. Det følger heraf, at de to bestemmelser i beslutningens artikel 1 vedrører overtrædelser, der er adskilte, af to grunde: De omfatter forskellige selskaber, og de har forskellig rækkevidde eller intensitet.

45 Da beslutningens dispositive del ikke er tvetydig, må det ved vurderingen af de forskellige anbringender, der er blevet fremført i det foreliggende tilfælde, lægges til grund, at det, som Kommissionen har fastslået og sanktioneret, ikke er en sammenhængende overtrædelse vedrørende alle ruterne, men to særskilte over-

trædelser, en vedrørende den nordlige rute (artikel 1, stk. 1) og en anden vedrørende den sydlige rute (artikel 1, stk. 2). Hvad angår sagsøgeren fremgår det klart af beslutningen, at selskabet ikke holdes ansvarligt for andre overtrædelser end den, der er omhandlet i beslutningens artikel 1, stk. 2.

46 I betragtning af det foregående i sin helhed må det første anbringendes første led forkastes. Den eventuelle betydning af modsigelsen mellem betragtningerne til beslutningen og dens dispositive del for den måde, hvorpå Kommissionen har vurderet sagsøgerens ansvar, må i givet fald vurderes som led i en stillingtagen til de anbringender, hvormed sagsøgeren bestrider beviset for og den retlige subsumption af det kartel, der nævnes i beslutningens artikel 1, stk. 2. Betydningen af en sådan modsigelse for den måde, hvorpå sagsøgeren er blevet pålagt økonomiske sanktioner, vil blive undersøgt i forbindelse med gennemgangen af det femte anbringende vedrørende bøden.

B — Argumentet om tilsidesættelse af begrundelsespligten med hensyn til afgrænsningen af det relevante marked

47 Det fremgår af fast retspraksis, at begrundelsen for en beslutning, der indeholder et klagepunkt, skal gøre det muligt for Retten at udøve sin legalitetskontrol samt indeholde de oplysninger, der er nødvendige, for at den berørte kan vide, om beslutningen hviler på fornødent grundlag. Spørgsmålet om, hvorvidt begrundelsen er tilstrækkelig, skal vurderes i lyset af den konkrete sags omstændigheder, navnlig indholdet af den pågældende retsakt, indholdet af de anførte grunde og den interesse, som retsaktens adressater kan have i begrundelsen (jf. bl.a. Rettens domme af 28.4.1994, sag T-38/92, AWS Benelux mod Kommissionen, Sml. II, s. 211, præmis 26, og af 14.5.1998, sag T-310/94, Gruber + Weber mod Kommissionen, Sml. .II, s. 1043, præmis 209).

48 I dette tilfælde henviser betragtning 3, 5 og 144 til beslutningen til den måde, hvorpå Kommissionen havde til hensigt at afgrænse de relevante markeder. I betragtning 3 til beslutningen hedder det, at »det relevante marked er markedet

for roll-on/roll-off-færgetrafik mellem Grækenland og Italien«. I betragtning 5 til beslutningen præciserer Kommissionen, at den under behandlingen af denne sag »ikke [finder det] nødvendigt at foretage en indgående vurdering af graden af substitution mellem disse ruter, da de handlinger, som denne beslutning er rettet mod, i det mindste i en del af den heraf omhandlede periode omfattede alle de tre hovedruter«. I betragtning 144 til beslutningen anføres det, at de respektive aftaler om de tre ruter »indgik i en bredere samordning om fastsættelse af takster for færgeoverfart mellem Italien og Grækenland«, en omstændighed, der foranledigede Kommissionen til at betragte dem som »én sammenhængende overtrædelse«. Det fremgår af disse betragtninger set som helhed, at sagsøgeren kunne forstå, at det faktisk var alle de ruter, der forbinder Grækenland og Italien, der af Kommissionen blev anset for at høre til samme marked.

49 Det er imidlertid ubestridt, at beslutningen som helhed har gjort det muligt for sagsøgeren at identificere og med rette at påberåbe sig en manglende sammenhæng mellem disse passus i betragtningerne og den dispositive del. Det er blevet fastslået, at ordlyden af beslutningens dispositive del var klar og præcis; dette har givet sagsøgeren mulighed for at forstå den nøjagtige rækkevidde af beslutningen, som pålægger to forskellige karteller sanktioner, og dermed at søge at godtgøre, at Kommissionen havde straffet sagsøgeren ved at beregne bøderne ud fra den antagelse, at der her var tale om en enkelt overtrædelse.

50 Det følger heraf, at sagsøgeren har kunnet anfægte beslutningens lovlighed, og at Retten effektivt har kunnet udøve sin legalitetskontrol.

51 Endelig er det bevismateriale, som Kommissionen har lagt til grund for at godtgøre, at sagsøgeren har deltaget i det kartel, der er pålagt sanktioner, for så vidt angår sagsøgeren, dvs. kartellet om priserne for lastbiler på ruten Patras-Brindisi, klart identificeret og gennemgået i betragtning 122-126. Desuden er sagsøgerens argumenter identificeret og behandlet i betragtning 56, 57, 75, 80, 87, 92 og 96 til beslutningen.

52 Under disse omstændigheder kan sagsøgeren ikke hævde, at selskabet har været forhindret i at anfægte beslutningen for Retten med fuldt kendskab til sagens omstændigheder, fordi beslutningen har været utilstrækkeligt begrundet.

53 Følgelig må det første anbringendes andet led ligeledes forkastes. Det første anbringende bør derfor forkastes i sin helhed.

Det andet anbringende om manglende bevis for sagsøgerens deltagelse i kartellet om de prisniveauer, der skulle gælde for transport af lastbiler på ruten Brindisi-Patras

Det første led om en fejlagtig vurdering af de dokumenter, der er lagt til grund som bevismateriale, og om en fejlagtig tilregnelse af overtrædelsen

— Parternes argumenter

54 Sagsøgeren har erkendt, at selskabets repræsentant i Grækenland var til stede på to møder mellem rederier, som drev færgeruterne mellem Grækenland og Italien; disse møder fandt sted den 25. oktober 1990 og den 24. november 1993. Sagsøgeren har imidlertid anført, at selskabet ikke har deltaget i den hemmelige aftale, der lægges det til last, da det hverken under disse møder eller ved nogen anden lejlighed har tilsluttet sig priskarteller med konkurrerende rederier. Sagsøgeren har gjort gældende, at selskabet altid har fastholdt sin forretningsmæssige uafhængighed, som også fremgår af forskellen mellem de betingelser, som det anvender for den pågældende tjenesteydelse, og de betingelser, der anvendes af dets græske konkurrenter, der førte en »ubesindig« politik med rabatter og betalingsfrister, som gjorde det muligt for dem at erobre en betydelig kundekreds.

55 Sagsøgeren har bestridt bevisværdien af de dokumenter, som er lagt til grund for sagsøgerens vedkommende i beslutningen (jf. betragtning 117), nemlig telefaxerne fra Strintzis af 8. december 1989, 5. september 1990 og 30. oktober 1990, skrivelsen fra Minoan af 2. november 1990, telefaxen til Anek den 22. oktober 1991, dokumentet fra Minoan af 25. februar 1992, telexen fra Minoan af 7. januar 1993 og telexen fra European Trust Agency (herefter »ETA«) af 24. november 1993.

56 Sagsøgeren har gjort gældende, at det fremgår af Kommissionens undersøgelse, at der fra 1987 bestod en samordning af priser mellem Minoan, Anek, Strintzis, Karageorgis og Marlines med hensyn til priserne for transport af passagerer og lastbiler på ruten Patras-Ancona, og at de samme selskaber fra 1989-1990 også var begyndt at interessere sig for ruterne Patras-Bari og Patras-Brindisi »for at have et sikkert og fast beregningsgrundlag for at fastslå differentieringen for hver kategori afhængigt af afstanden i sømil«.

57 Sagsøgeren har anført, at det første bevis, som Kommissionen har ført for, at rederierne på ruten Patras-Ancona havde til hensigt at sætte sig i forbindelse med de rederier, der besejlede ruterne Bari-Patras og Brindisi-Patras, nemlig den telefax, som blev sendt den 8. december 1989 af Strintzis til Anek, Minoan, Karageorgis og til selskabet HML, ikke indeholder nogen, selv indirekte, henvisning til sagsøgeren.

58 Dernæst har sagsøgeren nævnt det møde, som blev holdt mellem de forskellige rederier den 25. oktober 1990. Sagsøgeren har gjort gældende, at selskabet havde besluttet at forhøje sine priser og at ændre visse forretningsbetingelser fra november 1990, længe for det nævnte møde fandt sted. Det er sagsøgerens opfattelse, at da prisforhøjelserne allerede var blevet fastsat tidligere, som Kommissionen har erkendt i betragtning 18 til beslutningen, kan det ikke med føje hævdes, at parterne har aftalt prisforhøjelsen under dette møde.

59 Sagsøgeren har anført, at den omstændighed, at selskabets repræsentant på stedet deltog i mødet, ikke kan fortolkes som et bevis på, at sagsøgeren har indgået eller tilsluttet sig en aftale om fastsættelse af priser med sine konkurrenter. Sagsøgeren har understreget, at selskabets repræsentant ikke havde nogen beslutningskompetence og ikke kunne forpligte sagsøgeren. Dernæst har sagsøgeren gjort gældende, at der ikke, selv om begrebet kartel ikke er betinget af, at der overholdes nogen formel regel, kræves, at der foreligger omstændigheder, som mangler i dette tilfælde, herunder at deltagernes sammenfaldende vilje udkrystalliserer sig om samme ulovlige formål, som i dette tilfælde ifølge Kommissionen består i fastsættelse af fælles prisniveauer. På denne baggrund har sagsøgeren anført, at skønt selskabet ganske vist har underrettet sine konkurrenter om den prispolitik, som det agtede at føre, og har meddelt dem de priser og de forskellige ændringer af mindre betydning (afskaffelse af rabatter på returbilletter og afskaffelse af gratis måltider for lastbilchauffører), som sagsøgeren uafhængigt havde besluttet, har sagsøgeren dog ikke tilsluttet sig et kartel i strid med traktatens artikel 85, stk. 1, da intet i sagsøgerens adfærd giver grundlag for at udlede en vilje til samordning af forretningspolitik gennem fastsættelse af fælles priser.

60 Sagsøgeren har anført, at i den korrespondance, der blev udvekslet mellem de berørte rederier, forekommer sagsøgerens navn kun på to af de talrige dokumenter, der blev indsamlet under undersøgelsen.

61 Med hensyn til det første dokument, en telefax dateret den 30. oktober 1990, hvori Strintzis bl.a. anmodede sagsøgeren om at bekræfte sit samtykke til de aftalte priser — efter et møde, som sagsøgeren fra begyndelsen har erkendt at have deltaget i — og som bl.a. indeholdt de priser, som skulle træde i kraft fra den 5. november 1990, har sagsøgeren gjort gældende, at der ikke foreligger noget dokument, der er udfærdiget senere end denne telefax, og som beviser, at sagsøgeren har godkendt denne aftale. Sagsøgeren kan således ikke beskyldes for at have tilsluttet sig nogen aftale, blot fordi sagsøgeren har deltaget i et møde, og følgelig påhvilede det ikke sagsøgeren at bekræfte noget som helst. Den omstændighed, at de priser, der trådte i kraft, svarede til dem, der figurerer i den nævnte telefax, godtgør på ingen måde nogen som helst tilslutning til en

aftale, da sagsøgeren havde fastsat disse priser uafhængigt før mødet. Ligeledes bør det ikke være overraskende, at datoerne for prisernes ikrafttræden er identiske (den 5.11.1990), da priserne for det følgende år i almindelighed trådte i kraft i slutningen af efteråret.

62 Med hensyn til det andet dokument, en telex afsendt den 24. november 1993 af ETA til Minoan, har sagsøgeren nærmere anført, at det drejer sig om en intern meddelelse, hvorved et moderselskab, Minoan, blev underrettet af sin agent, ETA, om, at en række rederier under et møde, som blev holdt den 24. november 1993, og som sagsøgeren erkender at have deltaget i, var nået til enighed om de priser, der skulle gælde fra den 16. december 1993. I dokumentet blev sagsøgeren nævnt, og det blev præciseret, at sagsøgeren — sammen med andre rederier, der blev nævnt ved navns nævnelse — havde bekendtgjort, at det ønskede at foretage mindre prisforhøjelser (fra 5 til 10%) end de af Minoan påtænkte prisforhøjelser, som var på omkring 15%. Sagsøgeren har gjort gældende, at det er fejlagtigt, at sagsøgerens navn nævnes, da det på ingen måde påtænkte at indføre en prisforhøjelse for 1994, fordi det skulle opveje virkningerne af indførelsen af merværdiafgiften (moms), hvilket godtgøres af, at det derefter opretholdt sine priser på samme niveau (jf. betragtning 125 til beslutningen).

63 Endvidere har sagsøgeren fremhævet, at dette dokument omtaler en tidligere aftale, som det nye kartel afløste, uden dog at præcisere, hvilken periode eller hvilke rederier den skulle gælde for. Sagsøgeren har anført, at omtalen af »fjorten rederier« ikke kan implicere sagsøgeren, da antallet af deltagere i dette møde kunne have været betydeligt højere i betragtning af det store antal færgeselskaber på ruterne mellem Grækenland og Italien. Endelig har sagsøgeren anført, at da dokumentet var affattet af og rettet til tredjemænd og kun omtalte sagsøgeren for at meddele selskabets uenighed i den opfattelse, som blev hævdet af det rederi, som dokumentets ophavsmand tilhører, kan det ikke udgøre et uigendriveligt bevis for, at sagsøgeren har tilsluttet sig en aftale om priser, der skulle gælde for 1994.

64 Endelig har sagsøgeren nævnt to omstændigheder, som bekræfter disse betragtninger. Dels telexen af 1. december 1993 (bilag 24 til stævningen), hvorved sagsøgerens direktion som svar på det referat af mødet, som selskabets repræsentant udarbejdede på stedet, udtrykkeligt afslog at tilslutte sig det kartel, som de græske rederier foreslog. Ifølge sagsøgeren er dette dokument ubestrideligt et klart og uigendriveligt indicium for en afstandtagen fra enhver form for hemmelig aftale og en bekræftelse af sagsøgerens forretningsmæssige uafhængighed, som kan rejse tvivl om den eventuelle bevisværdi af ETA's telefax. Desuden blev beslutningen om ikke at forhøje priserne for 1994 forud bekræftet ved sagsøgerens telefonopkald til direktøren for ETA, hr. Sfinias, som havde organiseret mødet, og blev fulgt i praksis, hvilket Kommissionen erkender i betragtning 125 til beslutningen.

65 Sagsøgeren har desuden henvist til den bevisværdi, der er tillagt sagsøgerens deltagelse i mødet den 24. november 1993, og har gjort gældende, at sagsøgeren alene deltog deri for at skaffe sig oplysninger om de græske rederiers holdning til den fællesskabsmoms, der for nylig var blevet indført. Sagsøgeren anså det for absolut nødvendigt at vide, om de græske redere havde til hensigt at følge ordningen eller tværtimod at unddrage sig den, fordi sagsøgeren i sidstnævnte tilfælde ville have lidt et forretningsmæssigt tab.

66 Sagsøgeren har erkendt, at drøftelserne under dette andet møde bl.a. vedrørte priserne for transport af lastbiler, herunder priserne på ruten Brindisi-Patras. Sagsøgeren har imidlertid anført, at sagsøgeren afslog at følge de priser, der blev aftalt af de øvrige rederier, og at det tværtimod besluttede at opretholde sine priser på samme niveau, hvilket fremgår af nævnte telex af 1. december 1993.

67 Sagsøgeren har gjort gældende, at der ikke foreligger noget bevismateriale, som godtgør, at sagsøgeren har haft andre kontakter med de konkurrerende rederier før mødet den 25. oktober 1990 i perioden mellem de to møder eller i perioden efter det andet møde.

68 Dernæst har sagsøgeren nærmere anført, at hverken telefaxen af 8. december 1989 eller telexen af 5. september 1990 fra Strintzis var rettet til sagsøgeren og hverken explicit eller implicit nævnede denne.

69 Med hensyn Minoans skrivelse af 2. november 1990, telexen fra Karageorgis af 22. oktober 1991, dokumentet fra Minoan af 25. februar 1992 og telexen fra Minoan af 7. januar 1993 fremgår det efter sagsøgerens opfattelse klart af meddelelsen af klagepunkter, at disse dokumenter, i modsætning til hvad Kommissionen har hævdet, ikke var relevante for de faktiske omstændigheder, som lægges sagsøgeren til last.

70 Hvad angår skrivelsen fra Minoan af 2. november 1990 i forlængelse af mødet den 25. oktober 1990 er det sagsøgerens opfattelse, at erklæringen i denne, som gengives i beslutningen (betragtning 20), og hvori det anføres, at »priser var aftalt af rederierne på alle ruterne mellem Grækenland og Italien«, må betragtes i sin rette sammenhæng. Sagsøgeren har gjort gældende, at denne skrivelse ikke vedrører sagsøgeren, fordi den blot meddeler beslutninger, som allerede uigenkaldeligt var truffet, og at sagsøgeren intet har godkendt eller ladet godkende.

71 Hvad angår dokumentet fra Minoan af 25. februar 1992, som nævnes i betragtning 28 til beslutningen, har sagsøgeren fremhævet, at det kun nævner Ventouris Ferries ved navn og kun udtrykkeligt og præcist angår Ortona-, Bari- og Ancona-ruterne uden på nogen måde, selv implicit, at hentyde til sagsøgeren eller til Brindisi-ruten. Dette dokument kan derfor ikke anvendes som bevis mod sagsøgeren.

72 Med hensyn til den telex af 7. januar 1993, som Minoan sendte til Strintzis, Anek og Karageorgis, og hvori der nævnes et forslag om justering af priserne for »biler« på ruterne mellem Grækenland og Italien, har sagsøgeren anført, at det er åbenbart, at det ikke har nogen forbindelse med sagsøgerens aktiviteter, fordi ruten Brindisi-Patras ikke nævnes en eneste gang i denne telex.

73 Hvad endelig angår den telex, som Karageorgis, Minoan og Strintzis den 22. oktober 1991 sendte til Anek (betragtning 22 til beslutningen), har sagsøgeren fremhævet, at den blev sendt til Anek for at klage over, at sidstnævnte ikke havde forhøjet sine priser på Patras-Trieste-ruten. Såfremt der underordnet også var tale om en aftale mellem 11 rederier, blev hverken den periode, i hvilken den skulle have virkninger, eller navnet på de rederier, der var berørt af aftalen, specificeret, skønt mere end 11 rederier på det pågældende tidspunkt besejlede ruten mellem Grækenland og Italien. Sagsøgeren har anført, at Kommissionens konklusion, hvorefter denne telex stod i forbindelse med den aftale, der blev indgået mellem de græske rederier under mødet den 25. oktober 1990, ikke støttes af noget bevis.

74 Desuden har sagsøgeren bestridt, at Kommissionen skulle kunne lægge sagsøgeren til last, at selskabet har deltaget i en aftale, som havde til formål at fastsætte fælles priser, når den ikke har godtgjort, at sagsøgerens priser var sammenfaldende med priserne hos selskabets konkurrenter, der deltog i det formodede kartel. Ifølge sagsøgeren er det imidlertid tilstrækkeligt at fastslå, at det i bilaget til telefaxen af 30. oktober 1990, som ifølge Kommissionen fastslår, at der foreligger et kartel, og fordømmer dets indhold, anføres priser for sagsøgerens vedkommende, som på ingen måde er sammenfaldende med selskabets konkurrenter, HML og Medlines priser, der figurerer i samme dokument. Disse prisforskelle erkendes i øvrigt i beslutningen i betragtning 124, hvori Kommissionen præciserer følgende:

»[...] Desuden fremgår forskellene mellem Adriaticas og de græske rederiers takster på den samme overfart også af Strintzis' fax.«

75 I betragtning af det foregående har sagsøgeren konkluderet, at Kommissionen ikke har godtgjort, at sagsøgeren har tilsluttet sig et kartel om fastsættelse af fælles priser. Sagsøgeren har gjort gældende, at da overensstemmelserne mellem priserne — eller i givet fald justeringen deraf — under disse omstændigheder ikke er en »virkning« af aftalen, men dennes »formål«, savner beslutningen ethvert grundlag, der kan berettige, at sagsøgeren forfølges eller pålægges en bøde, når der ikke er ført bevis for denne omstændighed, der er nødvendig for, at nævnte artikel kan finde anvendelse.

76 Sagsøgeren har fremhævet, at selskabets deltagelse i to møder, som ikke havde noget formål, der strider mod konkurrenceretten, som ikke blev efterfulgt af nogen gennemførelsesforanstaltning, og som modsiges af rederiets forretningsmæssige beslutninger, ikke kan være tilstrækkeligt grundlag for at fastslå sagsøgerens skyld.

77 Sagsøgeren har tilføjet, at selskabets situation er identisk med situationen for virksomheden Part Carton i »Carton-sagen«, som gav anledning til dommen i sagen Sarrió mod Kommissionen, hvori Retten for første gang erkendte, med rette, at den blotte deltagelse i et møde, selv når der ikke foreligger en udtrykkelig afstandtagen, ikke kan anses for tilstrækkeligt bevis for, at en virksomhed har deltaget i en overtrædelse af traktatens artikel 85, stk. 1.

78 Sagsøgeren har heraf konkluderet, at det ikke kan gøres gældende, at sagsøgeren har deltaget i et kartel sammen med de græske rederier vedrørende fælles priser for transport af lastbiler mellem Grækenland og Italien, og at beslutningen bør annulleres i sin helhed for sagsøgerens vedkommende.

79 Kommissionen har indledningsvist anført, at det synes at fremgå af de ovennævnte udtalelser, at sagsøgeren søger at bestride de faktiske omstændigheder, der fastslås i beslutningen, og har gjort gældende, at Retten i så fald nødvendigvis må forhøje den bøde, som er pålagt sagsøgeren, da der er givet sagsøgeren en nedsættelse på 20%, som det nævnes i betragtning 169 til beslutningen, fordi denne ikke havde bestridt sagsfremstillingen i klagepunktsmeddelelsen.

80 Kommissionen har bestridt sagsøgerens principale argument om, at det ikke er berettiget at tale om de pågældende virksomheders fælles vilje, når prisforhøjelserne var blevet besluttet på en dato før mødet den 25. oktober 1990.

81 Kommissionen har for det første anført, at sagsøgeren ikke kan benægte, at udarbejdelsen under møder mellem rederierne og gennemførelsen af initiativer og udvekslingen af oplysninger om de forskellige priser igennem flere år er udtryk for en fælles vilje til at indrette deres adfærd på markedet på en bestemt måde, hvilket ifølge retspraksis udgør en aftale efter traktatens artikel 85, stk. 1 (Domstolens dom af 15.7.1970, sag 41/69, Chemiefarma mod Kommissionen, Sml. 1970, s. 107, org.ref.: Rec. s. 661, præmis 112, og af 29.10.1980, forenede sager 209/78-215/78 og 218/78, Van Landewyck m.fl. mod Kommissionen, Sml. s. 3125, præmis 86).

82 Med hensyn til det anførte om, at der ikke er tale om nogen fælles vilje, har Kommissionen anført, at det fremgår utvetydigt, at de rederier, der besejler ruten fra Ancona, har anmodet de rederier, der besejler ruterne fra Bari og fra Brindisi, om at fastsætte priserne efter fælles aftale (jf. telexen af 5.9.1990).

83 Kommissionen har dernæst henvist til det bevismateriale, der lægges til grund i beslutningen, og som bl.a. består i sagsøgerens udtrykkelige udtalelser i visse dokumenter. Den har anført, at Strintzis' telefax af 30. oktober 1990 er et utvetydigt indicium for, at der allerede var indgået en aftale på en dato før mødet, og at sagsøgeren havde tilkendegivet sin vilje til at fastsætte priserne efter fælles aftale med sine konkurrenter. Den har anført, at det er uden betydning, at telefaxen af 24. november 1993 fra ETA til Minoan ikke var rettet til sagsøgeren, da den, som affattet af mødets tilrettelægger, ETA, er et åbenbart bevis for resultaterne af mødet den 24. november 1993. Kommissionen er af den opfattelse, at det er med rette, at Adriaticas interne skrivelse af 1. december 1993 er tillagt en begrænset bevisværdi, fordi det i modsat fald ville være let for en virksomhed, som havde deltaget i et kartel, at unddrage sig sit ansvar ved at fremlægge interne dokumenter, som angiveligt skulle bevise, at virksomheden tog afstand fra aftalens indhold.

84 Med hensyn til argumentet om, at de former for adfærd, der lægges til grund i beslutningen, med urette tilregnes sagsøgeren, da selskabet kun har deltaget i to møder, har Kommissionen anført, at den med rette har anset det for at være et

utvetydigt indicium for selskabets deltagelse i kartellet, at det deltog i de to pågældende møder, fordi »regelmæssigheden af en virksomheds deltagelse i producentmøder ikke påvirker spørgsmålet om, hvorvidt virksomheden har deltaget i overtrædelsen, men kun omfanget af virksomhedens deltagelse« (dommen i PVC II-sagen, præmis 939).

85 Hvad endelig angår den angivelige mangel på beviser for kontakter mellem de rederier, der besejler henholdsvis ruterne fra Patras til Ancona og fra Patras til Bari eller Brindisi, har Kommissionen anført, at der er givet omfattende begrundelse i beslutningen for, at disse kontrakter bestod efter mødet den 25. oktober 1990 og indtil den 24. november 1993, navnlig i betragtning 117, som nævner de forskellige dokumenter, der viser, at vedvarende forhandlinger og aftaler mellem disse rederier fandt sted.

86 Hvad angår sagsøgerens deltagelse i kartellet i perioden fra 1992 til begyndelsen af 1993, er det Kommissionens opfattelse, at den må anses for bevist af, hvad der fastslås i betragtning 28 og 29 til beslutningen, hvoraf det fremgår, at de priser, der blev fastsat for 1991, også blev anvendt i 1992. Hvad angår den tidligere periode er den blotte deltagelse i mødet af 25. november 1990 ifølge Kommissionen en bekræftelse af, at sagsøgeren har deltaget i kartellet med det formål at fastsætte priserne efter en fælles aftale. Hvad endelig angår perioden efter mødet den 24. november 1993 har Kommissionen anført, at den udleder, at sagsøgeren har deltaget i kartellet, ved at slutte modsætningsvis fra, hvad der anføres i betragtning 126 til beslutningen, hvori det anføres, at der intet belæg er for, at sagsøgeren efter at have tilsluttet sig kartellet skulle være trådt ud af det efter den 24. november 1993.

87 Endelig har Kommissionen bestridt det anførte om, at der ikke foreligger beviser for, at sagsøgeren har justeret priserne i forhold til dem, som selskabets konkurrenter havde besluttet.

— Rettens bemærkninger

A — Indledende bemærkninger

88 Det fremgår af fast retspraksis, at for at der kan være tale om en aftale i henhold til traktatens artikel 85, stk. 1, er det tilstrækkeligt, at de pågældende virksomheder har udtrykt fælles vilje til at indrette deres adfærd på markedet på en bestemt måde (bl.a. dommen i sagen Chemiefarma mod Kommissionen, præmis 112, og dommen i sagen Van Landewyck m.fl. mod Kommissionen, præmis 86, samt dommen i PVC II-sagen, præmis 715, 719 og 720).

89 De kriterier om koordination og samarbejde, som er fastlagt ved Domstolens praksis, og som langt fra stiller krav om udarbejdelse af en egentlig »plan«, skal forstås ud fra den grundtanke, der ligger bag traktatens konkurrencebestemmelser, og hvorefter enhver erhvervsdrivende uafhængigt skal tage stilling til den politik, han vil føre på det fælles marked. Selv om dette krav om uafhængighed ganske vist ikke udelukker de erhvervsdrivendes ret til at foretage de nødvendige tilpasninger til deres konkurrenters konstaterede eller forventede adfærd, forhindrer det imidlertid kategorisk enhver direkte eller indirekte kontakt mellem sådanne erhvervsdrivende, som har til formål eller til følge enten at påvirke en aktuel eller potentiel konkurrents markedsadfærd, eller at informere en sådan konkurrent om den markedsadfærd, som man har besluttet sig til — eller overvejer — selv at følge (dommen i sagen Suiker Unie m.fl. mod Kommissionen, præmis 173 og 174, og PVC II-dommen, præmis 720).

90 Det bemærkes, at i tilfælde af en tvist om, hvorvidt der foreligger en overtrædelse af konkurrencereglerne, er det Kommissionen, der skal føre bevis for de fastslåede overtrædelser og for, at de omstændigheder, som udgør overtrædelsen, faktisk foreligger (Domstolens dom af 17.12.1998, sag C-185/95 P, Baustahlgewebe mod Kommissionen, Sml. I, s. 8417, præmis 58).

91 Når det imidlertid er bevist, at en virksomhed har deltaget i møder mellem virksomheder af en åbenbart konkurrencestridig karakter, påhviler det denne virksomhed at fremføre indicier af en sådan beskaffenhed, at den kan påvise, at dens deltagelse i de nævnte møder ikke var sket for at begrænse konkurrencen, og herved påvise, at den over for konkurrenterne har oplyst, at den deltog i møderne med et andet formål end deres (Domstolens domme af 8.7.1999, sag C-199/92 P, Hüls mod Kommissionen, Sml. I, s. 4287, præmis 155, og sag C-235/92 P, Montecatini mod Kommissionen, Sml. I, s. 4539, præmis 181). Såfremt bevis for en sådan afstandtagen ikke foreligger, kan den omstændighed, at en virksomhed ikke bøjer sig for udfaldet af disse møder, ikke fritage virksomheden for det fulde ansvar som følge af dens deltagelse i kartellet (Rettens dom af 14.5.1998, sag T-347/94, Mayr-Melnhof mod Kommissionen, Sml. II, s. 1751, præmis 135, og dommen i sagen Cimenteries CBR m.fl. mod Kommissionen, præmis 1389).

B — Det bevismateriale, der lægges til grund i beslutningen som bevis for den overtrædelse, som sagsøgeren kritiseres for

92 Det fremgår af beslutningens dispositive del, at Kommissionen har antaget, at Minoan, Anek, Karageorgis, Ventouris, Strintzis og sagsøgeren havde overtrådt traktatens artikel 85, stk. 1, ved at aftale niveauet for de priser, der skulle anvendes for lastbiler på ruterne fra Patras til Bari og Brindisi. I betragtning 126 har Kommissionen præciseret sin stillingtagen til sagsøgerens deltagelse i den her omhandlede overtrædelse. Den er af den opfattelse, at der er stærke indicier for en løbende aftale mellem disse rederier. Sagsøgeren tilsluttede sig kartellet senest den 30. oktober 1990 ved at indvilge i at tilpasse sine lastbilstakster for 1991. Det er også Kommissionens opfattelse, at der er direkte beviser for, at sagsøgeren deltog i kartellet i 1993, og at sagsøgeren under mødet den 24. november 1993 forhandlede og aftalte en tilpasning af sine lastbiltakster fra december 1993 med sine konkurrenter. Endelig er det Kommissionens opfattelse, at i mangel af beviser for, at sagsøgeren, efter at have tilsluttet sig kartellet, var trådt ud af det i denne periode, varede sagsøgerens deltagelse i kartellet indtil juli 1994.

93 Der skal tages stilling til det bevismateriale, der har foranlediget Kommissionen til at drage denne konklusion om, at der bestod et kartel vedrørende ruten fra Patras til Bari og Brindisi, sagsøgerens deltagelse i dette kartel og varigheden af selskabets deltagelse.

1. Eksistensen af et kartel vedrørende priserne for transport af lastbiler på ruterne Patras-Bari og Patras-Brindisi

94 Kommissionen har anført, at det fremgår utvetydigt, at rederierne i Ancona anmodede rederierne i Bari og Brindisi om at deltage i en hemmelig aftale for at fastsætte priserne efter fælles aftale. Den har henvist til en række dokumenter, som efter dens opfattelse beviser, at der foreligger adfærd, som er forbudt efter traktatens artikel 85, stk. 1, og som såvel de rederier, der besejler Patras-Ancona, som de rederier, der besejler ruterne Patras-Bari og Patras-Brindisi, har deltaget i. Det drejer sig bl.a. om en pristabel, der skulle anvendes på de tre ruter fra 10. december 1989 (telefax af 8.12.1989) samt om telexen af 24. november 1993, som henviser til mødet af samme dag, hvori der deltog rederier, som besejler de to ruter.

95 Det første dokument er en telefax afsendt den 8. december 1989 af Strintzis til Minoan, Anek, Karageorgis og selskabet Hellenic Mediterranean Lines, hvis bilag indeholder en pristabel for hver rute og for hver kategori lastbiler, der skulle anvendes fra den 10. december 1989 på de pågældende tre ruter, nemlig Patras-Ancona, Patras-Bari og Patras-Brindisi. Telefaxens ophavsmand udtrykker sig heri således:

»[...] Se vedlagt de priser, der gælder for lastbiler på ruterne mellem Grækenland og Italien, og som også er accepteret af Ventouris Ferries.«

96 Denne telefax, som blev udvekslet mellem rederier, der besejler de forskellige ruter, som forbinder Grækenland og Italien, er følgelig et klart indicium for, at der forelå en aftale mellem de pågældende rederier om fastsættelse af priser for lastbiler på de pågældende tre ruter. Det bemærkes imidlertid, at sagsøgeren ikke er blandt de rederier, som denne første telefax er rettet til, og at Kommissionen følgelig ikke anser dette dokument for et bevis for sagsøgerens deltagelse i kartellet. Sagsøgerens indtræden i kartellet skete ifølge Kommissionen den 30. oktober 1990.

97 Til støtte for, at det pågældende kartel bestod, taler andre dokumenter, hvori der nævnes senere indtrufne begivenheder, nemlig en telex af 5. september 1990, en telefax af 30. oktober 1990, en telex af 22. oktober 1991, et dokument dateret den 25. februar 1992, som ETA sendte til Minoan, en telex af 7. januar 1993 og en telex af 24. november 1993.

2. Sagsøgerens deltagelse i kartellet vedrørende ruterne Patras-Bari og Patras-Brindisi

98 Sagsøgeren har erkendt, at selskabets repræsentant i Grækenland var til stede på to møder mellem rederier, som drev færgeruterne mellem Grækenland og Italien; disse møder fandt sted den 25. oktober 1990 og den 24. november 1993. Selskabet har imidlertid anført, at det ikke har deltaget i den hemmelige aftale, som Kommissionen lægger det til last, da det hverken under disse møder eller ved nogen anden lejlighed har tilsluttet sig priskarteller med konkurrerende rederier.

a) Mødet den 25. oktober 1990 og telefaxen af 30. oktober 1990

99 Det første dokument, som Kommissionen har anvendt som direkte bevis på, at sagsøgeren sluttede sig til den hemmelige aftale med sine konkurrenter, og at sagsøgeren samtykkede i fastsættelsen af priser, er den telefax, som Strintzis den

30. oktober 1990 sendte til otte rederier, nemlig sagsøgeren, Anek, selskabet Hellenic Mediterranean Lines, Karageorgis, Minoan, selskabet Med Lines, Strintzis og Ventouris Ferries. Ophavsmanden til denne telefax udtrykker sig således:

»Hermed fremsendes den endelige aftale om lastbilpriserne. De bedes bekræfte Deres indforståelse, og vi foreslår, at priserne bekendtgøres den 1. november og sættes i kraft som aftalt pr. 5. november 1990.«

100 Sagsøgeren har erkendt, at selskabets repræsentant på stedet blev indbudt af rederierne i Ancona til at deltage i et møde den 25. oktober 1990, som blev afholdt med tilstedeværelse af samtlige markedsdeltagere, herunder de rederier, der besejlede ruterne fra Ancona, Bari og Brindisi. Sagsøgeren har hævdet, at selskabets repræsentant blot tog de oplysninger til efterretning, som de tilstedeværende rederier gav, og meddelte de tilstedeværende de nye priser, som sagsøgeren allerede havde besluttet at anvende og udsende fra den 5. november 1990.

101 Det bemærkes, som Kommissionen har fremhævet, at denne adfærd, som sagsøgeren ikke bestrider at have udvist, er tilstrækkelig til at antage, at sagsøgeren har overtrådt traktatens artikel 85, stk. 1, fordi virksomheder skal afholde sig fra enhver direkte eller indirekte indbyrdes kontakt, som har til formål eller til følge enten at påvirke en aktuel eller potentiel konkurrents markedsadfærd eller at informere en sådan konkurrent om den markedsadfærd, som man har besluttet sig til — eller overvejer — selv at følge (dommen i sagen Suiker Unie m.fl. mod Kommissionen, præmis 173 og 174). Det følger heraf, at en adfærd som den, sagsøgeren erkender at have udvist, i vidt omfang er omfattet af forbuddet i traktatens artikel 85, stk. 1, selv om det ikke har kunnet godtgøres, at sagsøgeren har svaret positivt på anmodningen om bekræftelse af aftalen om pristabeller, som blev meddelt i telefaxen af 30. oktober 1990.

102 Følgelig bemærkes, at selv hvis det antages, at sagsøgeren havde besluttet forud og selvstændigt at fastsætte sine nye priser samt datoen for deres ikrafttræden, kunne sagsøgeren dog ikke hævde, at denne omstændighed godtgør, at sagsøgeren ikke har tilsluttet sig et kartel i strid med traktatens artikel 85,stk. 1. Tværtimod, da sagsøgeren deltog i det møde af 25. oktober 1990, der nævnes i telefaxen af 30. oktober 1990, da sagsøgeren var adressat for denne telefax, da de priser, som sagsøgeren agtede at anvende fra den 5. november 1990, er gengivet korrekt deri, og da de priser, som sagsøgeren havde besluttet, endelig var de samme som dem, der var blevet besluttet af de øvrige rederier, var Kommissionen berettiget til at udlede deraf, at sagsøgeren havde spillet en væsentlig rolle i denne aftale.

103 De argumenter, som sagsøgeren har fremført mod en sådan konklusion, kan ikke lægges til grund.

104 Sagsøgeren har fastholdt, at selskabet havde besluttet at anvende de pågældende priser før mødet, og dermed selvstændigt. Imidlertid har sagsøgeren ikke fremført nogen omstændighed som bevis for denne udtalelse. Desuden hævder sagsøgeren, at selskabet først henvendte sig til agenturerne ved telex for at meddele dem de priser, som sagsøgeren havde besluttet at anvende fra den 5. november 1990, men hævder ikke at have sendt dem før datoen for mødet. Det bemærkes, at kopien af den nævnte telex ikke gør det muligt at gøre sig bekendt med dets dato. Reelt er det eneste, som dette telex (bilag 18 til stævningen) bekræfter, i virkeligheden, at de pristabeller, der blev meddelt agenturerne, svarer til dem, der er indeholdt i telefaxen af 30. oktober 1990.

105 Sagsøgeren kan ikke for at benægte sin tiltrædelse af den pågældende aftale påberåbe sig den skrivelse af 24. oktober 1990, som foreningen af græske færgeejere sendte til avisen *Kerdos*. Denne skrivelse angår udelukkende de nye priser for »lastbiler«, som gjaldt på ruten Ancona-Patras fra den 20. oktober 1990. Selv om dette dokument kunne bevise, at aftalen om ruten Patras-Ancona var indgået før mødet, kunne det ikke tjene til at godtgøre, at de nye priser for ruten Patras-Brindisi var blevet fastsat ved en fælles aftale mellem de græske rederier før mødet den 25. oktober 1990, eller at sagsøgeren havde meddelt markedsdeltagerne sine nye priser før dette møde.

106 Det følger heraf, at argumentet om, at intet i sagsøgerens adfærd giver grundlag for at udlede en vilje til samordning af forretningspolitik gennem fastsættelse af fælles priser, må forkastes.

107 Argumentet om, at der angiveligt ikke er noget bevis for, at aftalen har et formål, der strider mod konkurrencereglerne, må ligeledes forkastes, for så vidt som det i denne sag i rigeligt omfang er godtgjort, at der bestod en aftale mellem de vigtigste rederier på ruterne mellem Grækenland og Italien, som havde til formål at begrænse konkurrencen (jf. telefax af 30.10.1990 og de ovennævnte forudgående dokumenter).

108 Under disse omstændigheder finder Retten, at sagsøgerens begæring om, at det pålægges Kommissionen at fremlægge den anden prisliste for lastbiler for 1991 — som skulle træde i kraft fra november 1990 — som sagsøgeren hævder at have fremlagt, og som ikke er blevet bragt til Kommissionens kendskab, ikke kan tages til følge.

b) Mødet den 24. november 1993

109 I beslutningen (betragtning 37) anføres det, at der den 24. november 1993 blev holdt et møde, som 14 rederier deltog i, og som havde til formål at justere priserne for 1994 på ruterne fra Patras til Ancona, Brindisi og Bari. I en telex, som ETA sendte samme dag til Minoans hovedkontor, påpeges følgende:

»Det glæder os at kunne meddele Dem, at vi på mødet i dag nåede til enighed om en tilpasning af biltaksten med ca. 15% [...] med ikrafttrædelse allerede pr. 16. december 1993.

Det er vi meget tilfredse med, for udgangspositionen var, at den foregående aftale var brudt sammen som følge af modstanden fra Kosma-Giannatou og Ventouris A. Det lykkedes os at komme op over de 5 til 10% (Strintzis', Ventouris G's. og Adriaticas standpunkt) og endte med at nå frem til de ovennævnte 15%.

[...]«

110 Denne telefax viser, at der var forsøg på at nå til en fælles vilje mellem forskellige rederier om deres adfærd på markedet, og at der til sidst blev opnået en præcis aftale om satsen for justeringen af priserne og om den dato, fra hvilke disse skulle anvendes. Efter den mest plausible fortolkning betyder den sidstnævnte sætning, at der bestod en tidligere aftale om differentieringen for lastbiler mellem Ancona, Bari og Brindisi.

111 Sagsøgeren erkender at have deltaget i mødet den 24. november 1993 og indrømmer, at drøftelserne under dette møde vedrørte priserne for lastbiler, herunder priserne for ruten Brindisi-Patras. Sagsøgeren har dog bestridt rigtigheden af telexens ophavsmands oplysninger om, at sagsøgeren havde bekendtgjort, at selskabet ønskede at foretage mindre prisforhøjelser (fra 5 til 10%) end de af Minoan påtænkte prisforhøjelser, som var på omkring 15%. Sagsøgeren har gjort gældende, at det er fejlagtigt, at selskabets navn nævnes, da det på ingen måde påtænkte at indføre en prisforhøjelse for 1994, fordi det skulle opveje virkningerne af indførelsen af merværdiafgiften (moms), hvilket godtgøres af, at det derefter opretholdt sine priser på samme niveau (jf. betragtning 125 til beslutningen).

112 Dette argument kan ikke lægges til grund. Som nævnt ovenfor fremgår det af retspraksis, at når det er bevist, at en virksomhed har deltaget i møder mellem virksomheder af en åbenbart konkurrencestridig karakter, påhviler det denne

virksomhed at fremføre indicier af en sådan beskaffenhed, at den kan godtgøre, at dens deltagelse i de nævnte møder ikke var sket for at begrænse konkurrencen, og herved påvise, at den over for konkurrenterne har oplyst, at den deltog i møderne med et andet formål end deres (dommene i sagen Hüls mod Kommissionen, præmis 155, og i sagen Montecatini mod Kommissionen, præmis 181). Når sagsøgeren imidlertid selv har erkendt, at mødet af 24. november 1993 havde et formål, der strider mod konkurrencereglerne, kan sagsøgeren ikke fremføres sådanne indicier.

113 Sagsøgeren kan heller ikke påberåbe sig en mangel på præcision i telexen af 24. november 1993 vedrørende de virksomheder og den periode, med hensyn til hvilken der nævnes en tidligere aftale, som det nye kartel erstattede, da sagsøgeren netop figurerer blandt de få virksomheder, der nævnes ved navns nævnelse, og i betragtning af, at det er godtgjort, at sagsøgeren deltog i et tidligere møde, som var i strid med konkurrencereglerne.

114 Disse betragtninger modsiges ikke af, at dokumentet blev affattet af og rettet til tredjemænd, og at det kun omtaler sagsøgeren for at meddele, at dette selskab havde en anden opfattelse end den, som blev hævdet af det selskab, som dokumentets ophavsmand tilhører.

115 Sagsøgerens argumenter om, at selskabet altid har fastholdt sin forretningsmæssige uafhængighed (hvilket Kommissionen ikke synes at bestride), kan ikke lægges til grund.

116 For det første bemærkes, som Kommissionen har fremhævet, at sagsøgeren ikke i beslutningen anses for ansvarlig for at have anvendt de priser, der blev aftalt med selskabets egne konkurrenter, men alene for at have deltaget i en aftale, hvis formål var, at de tilstedeværende parter fastsatte salgspriser og andre forretningsbetingelser (betragtning 141 til beslutningen).

117 For det andet fremgår det af en sammenligning af de priser, der blev foreslået i den pristabel (spalten vedrørende Adriatica), der fandtes i bilaget til telefaxen af 30. oktober 1990, af det telex, som sagsøgeren sendte til agenturerne, og ligeledes af den oversigt, der blev fremlagt som svar på klagepunktsmeddelelsen, og som underrettede dem om de nye priser for lastbiler, der gjaldt fra den 5. november 1990, at de priser, der blev foreslået og meddelt, er identiske for hver bilkategori såvel i græske drakmer som i italienske lire.

118 For det tredje bemærkes, at det under alle omstændigheder følger af fast retspraksis, at den omstændighed, at en virksomhed ikke bøjer sig for udfaldet af møder, der havde et klart konkurrencebegrænsende formål, ikke kan fritage virksomheden for det fulde ansvar som følge af dens deltagelse i kartellet, når den ikke offentligt har taget afstand fra deres indhold (dommen i sagen Mayr-Melnhof mod Kommissionen, præmis 135).

119 Af samme grunde er de argumenter irrelevante, der støttes på, at sagsøgeren har anvendt betingelser for de pågældende tjenesteydelser, der er anderledes end dem, der blev praktiseret af sagsøgerens græske konkurrenter med hensyn til praksis for rabatter og betalingsfrister, at de priser, som sagsøgeren fastsatte i slutningen af 1990'erne, er 10% lavere end dem, som blev foreslået af de øvrige rederier på samme rute (nemlig HML og Medline), at sagsøgeren fortsat anvendte den amerikanske dollar som prisenhed, at hverken de nærmere betingelser for betaling af fragt eller anvendelsen af betingelserne for eventuelle tilbagebetalinger til kunderne eller spørgsmålet om provisioner for opnåelse af fragt er blevet behandlet inden for kartellet, at der overhovedet ikke er indført mekanismer og redskaber til kontrol af adfærd i det formodede kartel, at en aftale om opretholdelse af markedsandel på et uændret niveau og spørgsmålet om anvendelse og beregning af pristillæg (f.eks. for elektrisk tilslutning eller for transport af farlig fragt) end ikke blev diskuteret under mødet.

120 Sagsøgerens argument om, at Kommissionens stillingtagen i det væsentlige er baseret på den forudsætning, at priserne blev justeret hvert andet år, for ikke at skulle bevise, at sagsøgeren deltog i overtrædelsen i perioden fra oktober 1990 til

november 1993, må ligeledes forkastes. Det fremgår af betragtning 124 og 126 til beslutningen, at Kommissionen langt fra har ført bevis for sagsøgerens deltagelse i aftalen for perioden 1991-1993 blot ved at fastslå, at justeringen af priserne fandt sted hvert andet år, men har udtalt, at når kartellet fortsat bestod, gav den omstændighed, at sagsøgeren ikke var trådt ud af aftalen i løbet af denne referenceperiode, også grundlag for at konkludere, at sagsøgeren deltog i denne.

121 Endelig kan sagsøgeren heller ikke påberåbe sig den angivelige omstændighed, at det var sagsøgerens repræsentant på stedet, som deltog i mødet, at han ikke havde nogen beslutningskompetence, og at han ikke var i stand til at forpligte sagsøgeren. Hertil bemærkes blot, at det ikke er bestridt, at sagsøgerens repræsentant i Grækenland af de øvrige rederier blev opfattet som sådan, og at hans optræden, bemærkninger og handlinger faktisk blev fortolket på markedet som værende sagsøgerens.

c) Overtrædelsens fortsatte bestående i perioden mellem møderne den 25. oktober 1990 og den 24. november 1993

122 Sagsøgeren har fremhævet, at der ikke er noget bevis for, at der har været andre kontakter mellem sagsøgeren og de konkurrerende virksomheder i perioden mellem de to pågældende møder. Sagsøgeren har henvist til betragtning 126 til beslutningen, og med hensyn til den telex, der blev sendt til Anek den 22. november 1991, og hvori ophavsmanden nævner samordningen mellem »de 11 rederier og 36 færger på overfarten mellem Grækenland og Italien«, har sagsøgeren har gjort gældende, at Kommissionen af den blotte omstændighed, at der blev omtalt 11 rederier, har udledt, at sagsøgeren nødvendigvis var blandt disse rederier.

123 I øvrigt har sagsøgeren anført, at Kommissionens konklusioner er i åbenbar modstrid med, hvad Retten har fastslået i dommen af 7. juli 1994 (sag T-43/92, Dunlop Slazenger mod Kommissionen, Sml. II, s. 441, præmis 79), med hensyn til

den eftersøgning af bevismateriale, som Kommissionen skal udføre for i tilstrækkeligt omfang at godtgøre en overtrædelses varighed under overholdelse af retssikkerhedsprincippet, som indebærer, at det fremførte bevismateriale vedrører faktiske omstændigheder, som ligger tidsmæssigt tilstrækkeligt tæt på hinanden. Sagsøgeren har rejst det spørgsmål, hvordan Kommissionen kan påberåbe sig den telex, der blev sendt til Anek den 22. oktober 1991, til støtte for sin formodning om, at sagsøgeren deltog i et priskartel i perioden mellem den 30. oktober 1990 og den 24. november 1993, i betragtning af, dels at denne telex ikke giver grundlag for med sikkerhed at fastlægge den periode, i hvilken det formodede kartel mellem 11 rederier bestod, dels at denne telex ikke giver nogen vished om, at dets tre ophavsmænd henviste til sagsøgeren.

124 Kommissionen har anført, at det er godtgjort, at der var kontakter efter mødet den 25. oktober 1990 indtil den 24. november 1993, og har i denne forbindelse henvist til de forskellige dokumenter, der nævnes i betragtning 117 til beslutningen, og som viser, at der konstant var forhandlinger og aftaler mellem disse rederier (telefaxer fra Strintzis af 8.12.1989, 5.9.1990 og 30.10.1990, skrivelse fra Minoan af 2.11.1990, telefax sendt til Anek den 22.10.1991, dokument fra Minoan af 25.2.1992, telex fra Minoan af 7.1.1993 og telex fra ETA af 24.11.1993).

125 Det fremgår af retspraksis, at når varigheden af en påstået overtrædelse skal fastslås, indebærer retssikkerhedsprincippet, at hvis der ikke foreligger beviser, som direkte kan godtgøre en overtrædelses varighed, må Kommissionen i det mindste fremføre beviser, som vedrører faktiske omstændigheder, som i tidsmæssig henseende ligger tilstrækkeligt tæt på hinanden til, at det med rimelighed kan fastslås, at overtrædelsen har varet uafbrudt mellem to præcise datoer (dommen i sagen Dunlop Slazenger mod Kommissionen, præmis 79).

126 Der skal tages stilling til, om det er med rette, at Kommissionen er af den opfattelse, at dokumentet af 2. november 1990 og telexerne af 22. oktober 1991 og 7. januar 1993, sammenholdt med de ovenfor gennemgåede dokumenter, er tilstrækkelige til at bekræfte, at den overtrædelse, som er fundet godtgjort i de foregående præmisser, fortsatte uafbrudt mellem de to møder, som sagsøgeren erkender at have deltaget i.

127 For det første fremgår det af et dokument af 2. november 1990 (betragtning 20 til beslutningen), at Minoan efter mødet den 25. oktober 1990 sendte en meddelelse til sine agenter om de nye priser gældende fra den 5. november 1990, hvori det anføres, at disse priser var aftalt af rederierne på alle ruterne mellem Grækenland og Italien.

128 For det andet (jf. betragtning 22 til beslutningen) sendte Karageorgis, Minoan og Strintzis den 22. oktober 1991 en telex til Anek og opfordrede dette rederi til at holde fast ved »den aftale, der er indgået mellem de 11 rederier og 36 færger på overfarterne mellem Grækenland og Italien«. Det er ubestridt, at sagsøgeren besejlede ruten Patras-Brindisi på det pågældende tidspunkt, og det er godtgjort, at sagsøgeren i oktober 1990 deltog i et kartel vedrørende priser for lastbiler. På denne baggrund bemærkes, at da bevismaterialet skal fortolkes i den sammenhæng, hvor de begivenheder, som det henviser til, er indtruffet, og da det skal sammenholdes med det øvrige bevismateriale i sin helhed, selv hvis de pågældende virksomheders navne ikke er nævnt, kunne Kommissionen i betragtning af samtlige de oplysninger, som den rådede over, antage, at sagsøgeren sandsynligvis måtte være blandt de »11 rederier«, som var medlemmer af det kartel, som telexens ophavsmand henviste til.

129 For det tredje anførte ophavsmanden i en telex, som Minoan sendte den 7. januar 1993 til Strintzis, Anek og Karageorgis for at foreslå en tilpasning af priserne for biler på ruterne Grækenland-Italien, følgende: »Vi meddeler Dem, at der er gået to år, siden prisen for biler sidst blev justeret.« Det må udledes heraf, at i perioden mellem mødet den 25. oktober 1990 og den 7. januar 1993 foretog deltagerne i aftalen ingen justering af de priser, der trådte i kraft den 5. november 1990, og at de priser, der blev fastsat for 1991, fortsat gjaldt i 1992. Dette dokument godtgør, at kartellet vedrørende ruten Patras-Brindisi fortsatte, da ordet »bil«, som Kommissionen har fremhævet, er tilstrækkeligt generelt til også at omfatte lastbiler.

130 I betragtning af det foregående, og da sagsøgeren ikke har taget afstand fra kartellet (jf. ovenfor), kunne det lægges til grund, at sagsøgeren havde deltaget i kartellet i perioden mellem de to møder. Den af sagsøgeren anførte omstændighed, at selskabet forhøjede sine priser hvert år i den pågældende periode, skønt kartellets medlemmer ikke skulle forhøje priserne, er ikke tilstrækkeligt til at udelukke sagsøgerens ansvar for at have overtrådt traktatens artikel 85, stk. 1. Det bemærkes, dels at sagsøgeren ikke havde valgt at nedsætte priserne, men at forhøje disse, dels at en sådan ændring kunne opfylde behovet for at skabe ligevægt i priserne for at tage hensyn til de svingninger i valutaerne, der indtraf i denne periode. Endelig bemærkes, at en undersøgelse af den adfærd, som sagsøgeren udviste i praksis, kun kan have en relativ værdi ved vurderingen af, om der foreligger en overtrædelse, når det står fast, at sagsøgeren før og efter denne periode havde deltaget i møder, hvorunder de pågældende rederiers repræsentanter udviste adfærd, der klart er forbudt i henhold til traktatens artikel 85, stk. 1.

131 Det fremgår af samtlige disse dokumenter, at Kommissionen var berettiget til at antage, at kartellet om niveauet for de priser, der skulle gælde for lastbiler på ruterne Patras-Bari og Patras-Brindisi, fortsat bestod mellem de to møder, og at sagsøgeren havde deltaget i det.

d) Den manglende afstandtagen

132 Sagsøgeren har gjort gældende, at efter at selskabets repræsentant i Grækenland deltog i det pågældende møde, sendte det ham den 1. december 1993 officielt et internt dokument, hvorved dets direktion aldeles udelukkede enhver tilslutning til nogen form for hemmelig aftale med de øvrige rederier. Sagsøgeren har fremhævet, at denne skriftlige meddelelse blev efterfulgt (i) af en mundtlig besked til mødets organisator, hr. Sfinias, med det åbenbare formål, dels at denne tog til efterretning, at rederiet ikke støttede den politik for forhøjelse af priser, der blev

drøftet under mødet, dels at han underrettede de øvrige rederier om dette afslag, og (ii) af beslutningen om ikke at foretage nogen prisforhøjelse, helt i modstrid med udtalelserne i Minoans telefax af 24. november 1993. Sagsøgeren mener, at disse dokumenter beviser selskabets afstandtagen i forhold til de spørgsmål, der blev drøftet under mødet.

133 Sagsøgeren har anført, at et krav om bevis for en offentlig afstandtagen fra kartellets formål er ensbetydende med et krav om at bevise det umulige, og har derfor foreslået, at betydningen af udtrykket »at tage afstand offentligt« præciseres. I en sammenhæng, hvor det er reglen, at der hverken udarbejdes et mødereferat eller tages noter af deltagerne for at redegøre for diskussionernes indhold, kræver kriteriet om afstandtagen ikke nogen skriftlig erklæring rettet til konkurrenterne. Såfremt Retten måtte antage, at en så klar stillingtagen ikke er tilstrækkelig, må det deraf konkluderes, at snarere end at være et kriterium til vurdering af indsigelsernes troværdighed er kravet om afstandtagen allerede i sig selv et anklagepunkt, da det ikke giver den påklagede virksomhed nogen mulighed for at bevise sin redelighed.

134 Kommissionen har anført, at den interne skrivelse af 1. december 1993 har begrænset bevisværdi, da det ellers ville være let for en virksomhed, som havde deltaget i et kartel, at unddrage sig sit ansvar, blot ved at fremlægge interne dokumenter. Desuden er denne vilje til ikke at følge kartellet ikke kommet til udtryk udadtil: En simpel telefonopringning (fra sagsøgeren til ETA) giver ifølge Kommissionen ikke grundlag for at konkludere, at sagsøgeren reelt er udtrådt af aftalen.

135 Retten skal bemærke, at teorien om offentlig afstandtagen hører til et princip i retspraksis, som går ud på, at når en virksomhed har deltaget i møder, der har et ulovligt indhold, kan den kun fritages for ansvar, såfremt det bevises, at den formelt har taget afstand fra disse møders indhold (Rettens dom af 6.4.1995, sag T-141/89, Tréfileurope mod Kommissionen, Sml. II, s. 791, og dommene i sagerne Sarrió mod Kommissionen og PVC II), en afstandtagen, som det påhviler den pågældende virksomhed at godtgøre ved at føre bevis for, at den ikke deltog i

møderne ud fra noget ønske om at overtræde konkurrencereglerne, og således påvise, at dens konkurrenter vidste, at den deltog i møderne med andre bevæggrunde end dem (Rettens dom af 10.3.1992, sag T-15/89, Chemie Linz mod Kommissionen, Sml. II, s. 1275, præmis 135). Det følger heraf, at begrebet offentlig afstandtagen som kriterium for fritagelse for ansvar skal fortolkes indskrænkende.

136 Det bemærkes, at den omstændighed, at der fastsættes interne instrukser, som gør det klart, at virksomheden ikke agter at følge de konkurrenter, der deltager i et kartel, som sagsøgeren har gjort i det foreliggende tilfælde, er en foranstaltning som led i den interne organisation, som ganske vist må anses for positiv. Imidlertid bemærkes, at Kommissionen, da den tog stilling til spørgsmålet om ansvar for en overtrædelse af traktatens artikel 85, stk. 1, i mangel af beviser for, at sådanne interne instrukser var kommet til udtryk udadtil, ikke kunne antage, at sagsøgeren havde taget afstand fra kartellet.

137 I modsætning til hvad sagsøgeren hævder, er der ikke tale om at føre et umuligt bevis. For at kunne være omfattet af den fritagelse, der er knyttet til afstandtagen, skal den virksomhed, der har deltaget i møder, som havde et formål, der stred mod konkurrencereglerne, blot tilstrækkeligt klart meddele de øvrige repræsenterede selskaber, at den — på trods af det ydre skin — er uenig i de forbudte forholdsregler, som disse træffer. Den af sagsøgeren påberåbte omstændighed, hvorefter sådanne møder finder sted i en sammenhæng, der er karakteriseret ved, at der ikke udarbejdes mødereferater, og deltagerne ikke tager noter, kan ikke ændre ved rækkevidden af den offentlige afstandtagen, der kræves, for at der kan ske en fritagelse for ansvar. Tværtimod, i en sådan sammenhæng kan kun den virksomhed, som godtgør, at den fast og klart har tilkendegivet sin uenighed, opfylde kriteriet om offentlig afstandtagen, således som det kræves ifølge retspraksis. I modsætning til hvad sagsøgeren har hævdet, fremgår det imidlertid ikke af denne retspraksis, at beviset for en virksomheds afstandtagen alene afhænger af dens konkurrenters udtalelser. Det skal godtgøres, at det middel, som virksomheden har valgt for offentligt at tage afstand, faktisk har haft som resultat, at de øvrige virksomheder, der var til stede under mødet, er blevet gjort bekendt med dens uenighed.

138 Under visse omstændigheder er sagsøgerens direktions interne dokument af 1. december 1993 ikke tilstrækkeligt til at føre bevis for en afstandtagen. I mangel af dokumentbeviser har den angivelige omstændighed, at denne interne meddelelse blev efterfulgt af en mundtlig meddelelse givet pr. telefon til mødets organisator, hr. Sfinias, for at denne skulle tage til efterretning, at sagsøgeren ikke støttede den prisforhøjelsespolitik, der blev diskuteret under mødet, og for at han skulle meddele de øvrige rederier dette afslag, ingen bevisværdi. Såfremt sagsøgeren virkelig havde villet tage afstand fra aftalens formål, kunne sagsøgeren klart have tilkendegivet over for sine konkurrenter, enten på mødet den 24. november 1993 eller senere skriftligt, at sagsøgeren ikke længere ville anses for at være deltager i aftalen. Endelig bemærkes, at da sagsøgerens vilje til ikke at ville overholde kartellet, som udtrykkes i det interne dokument, ikke er kommet til udtryk udadtil, kan det antages, at en sådan holdning var et forsøg på at vildlede de øvrige medlemmer af kartellet til at forvente, at dette ville blive respekteret, hvilket — som Kommissionen har fremhævet — bekræfter rederiets (om end upålidelige) deltagelse i selve kartellet.

139 Det følger heraf, at sagsøgeren ikke har godtgjort den afstandtagen, der ifølge retspraksis kræves, for at det kan antages, at sagsøgerens deltagelse i mødet ikke beviser, at selskabet har deltaget i kartellet.

140 På denne baggrund kan argumenterne om, at sagsøgerens beslutning om ikke at forhøje priserne for 1994 angiveligt blev truffet selvstændigt og forud for mødet, ikke anses for at modsige de forudgående betragtninger, som angår beviset for sagsøgerens deltagelse i kartellet. En sådan beslutning er ikke i sig selv et bevis for afstandtagen. Det samme gælder argumenterne om de angivelige grunde til, at sagsøgeren deltog i mødet. I denne forbindelse skal det bemærkes, at dokumentet ikke på nogen måde omtaler den omstændighed, at deltagerne i mødet drøftede spørgsmålet om at indføre og anvende fællesskabsmomsen.

e) Argumentet om, at sagsøgeren kun deltog i to møder

141 Sagsøgeren har anført, at selskabets tilfælde var så specielt, at dets deltagelse i to møder med et formål, som stred mod konkurrencereglerne, ikke var tilstrækkeligt til at anse det for godtgjort, at det tiltrådte kartellet. Sagsøgeren har anført, at selskabets situation svarer til virksomheden Prat Cartons i »Carton-sagen«, der gav anledning til dommen i sagen Sarrió mod Kommissionen, hvor Retten fandt, at den blotte deltagelse i et møde, selv uden en udtrykkelig afstandtagen, ikke kan være tilstrækkeligt bevis for, at en virksomhed har deltaget i en overtrædelse af traktatens artikel 85, stk. 1.

142 Det bemærkes dog, at det i det foreliggende tilfælde ikke er bestridt, at sagsøgeren var til stede under to møder, der havde et formål, som stred mod konkurrencereglerne, og at det er fundet godtgjort, at disse to møder indgik som led i et varigt kartel, vedrørende ruterne Patras-Bari og Patras-Brindisi. Det er derfor ikke muligt at overføre de betragtninger til sagsøgerens tilfælde, som foranledigede Retten til at udelukke, at Prat Carton havde deltaget i kartellet i dommen i sagen Sarrió mod Kommissionen, og som var baseret på den omstændighed, at denne virksomhed kun havde deltaget i et enkelt møde, og at den senere ikke på nogen måde havde fulgt de beslutninger, der blev truffet under dette møde, således at mødets indhold for denne virksomhed var usædvanligt. Det er under disse særlige omstændigheder, at Retten fandt, at det »ikke [kan] lægges virksomheden til last, at den ikke offentligt tog afstand fra drøftelserne på mødet« (dommen i sagen Sarrió mod Kommissionen, præmis 211).

143 Endelig bemærkes, at Retten har fastslået, at regelmæssigheden af en virksomheds deltagelse i møder mellem erhvervsdrivende ikke påvirker spørgsmålet om, hvorvidt virksomheden har deltaget i overtrædelsen, men kun omfanget af virksomhedens deltagelse (dommen i sag PVC II, præmis 939). Det følger heraf, at der må sondres mellem beviset for deltagelse i et kartel og vurderingen af deltagelsens omfang, som har betydning ved fastsættelsen af bøden. I det foreliggende tilfælde er det netop det, som Kommissionen har gjort ved at tage sagsøgerens begrænsede deltagelse i kartellet i betragtning ved fastsættelsen af bødens størrelse og ved at give sagsøgeren en nedsættelse, fordi dets rolle udelukkende bestod i, at det »fulgte trop« (betragtning 164 til beslutningen).

144 Det følger af de foregående betragtninger i deres helhed, at Kommissionen med rette har anset sagsøgerens deltagelse i de pågældende to møder for et utvetydigt indicium for, at denne har deltaget i kartellet.

f) Konklusion

145 Da sagsøgerens deltagelse i det i beslutningens artikel 1, stk. 2, nævnte kartel er tilstrækkeligt godtgjort, må dette anbringendes første led forkastes.

Det andet, subsidiære led, vedrørende en fejlagtig subsumption af sagsøgerens overtrædelse

146 Sagsøgeren har subsidiært anført, at Kommissionen ikke har foretaget en korrekt vurdering af den type overtrædelse, som sagsøgeren måtte have begået. Da sagsøgeren blot har givet forretningsmæssige oplysninger, har sagsøgeren højst deltaget i en udveksling af oplysninger vedrørende de priser, der gjaldt for transport af lastbiler, og ikke i et kartel, da sagsøgeren altid har afholdt sig fra at aftale den forretningspolitik, der skulle føres med konkurrenterne. Sagsøgeren har imidlertid gjort gældende, at denne udveksling af oplysninger ubestrideligt er en mindre grov overtrædelse end et kartel.

147 Det må fastslås, at Kommissionen i det foreliggende tilfælde ikke har baseret sin beslutning på blotte udvekslinger af forretningsoplysninger mellem konkurrenter i strid med konkurrencereglerne. Beslutningen er baseret på konstateringen af et langvarigt kartel om priserne for transport af biler på ruterne Patras-Bari og Patras-Brindisi. Det er blevet anset for godtgjort, at de i beslutningens artikel 1,

stk. 2, nævnte virksomheder, herunder sagsøgeren, i flere år under møder tog prisinitiativer og udvekslede oplysninger om de forskellige prislister for transport af lastbiler, og at disse initiativer var udtryk for en fælles vilje til at optræde på markedet på en bestemt måde, og at Kommissionen følgelig kunne henføre disse omstændigheder under traktatens artikel 85, stk. 1, som overtrædelser. Denne konstatering er sket på grundlag af en række dokumenter og erklæringer fra nogle af de pågældende virksomheder, som tilstrækkeligt godtgør, at der består et kartel.

148 Endelig bemærkes, at under de møder, som sagsøgeren har deltaget i, begrænsede de repræsenterede virksomheder sig ikke blot til at udveksle oplysninger. Der skal som eksempel blot henvises til ordlyden af Strintzis' telefax af 30. oktober 1990 og navnlig til henvisningen til den endelige aftale, der må fortolkes som et bevis på, at denne aftale er slutakten i en række af tidligere drøftelser mellem alle de berørte rederier, herunder sagsøgeren, som havde til formål at fastsætte priser. Det følger heraf, at det argument, som sagsøgeren har fremført i forbindelse med dette led af anbringendet, ikke kan lægges til grund.

149 Dette andet led bør derefter forkastes.

150 Følgelig bør det andet anbringende forkastes i sin helhed.

Det tredje anbringende vedrørende tilsidesættelse af princippet om billighed og af princippet om forbud mod forskelsbehandling

Parternes argumenter

151 Sagsøgeren er af den opfattelse, at de beviser, som Kommissionen har lagt til grund imod sagsøgeren, svarer til beviserne for andre selskabers, f.eks. AK

Ventouris' og HML's deltagelse i overtrædelsen. Da Kommissionen ikke mente at råde over tilstrækkelige beviser til at pålægge disse virksomheder sanktioner, har den ifølge sagsøgeren behandlet næsten identiske situationer forskelligt uden berettigelse og har følgelig åbenbart tilsidesat traktatens artikel 190. Sagsøgeren har anført, at det ræsonnement, som Kommissionen har fulgt ved ikke at tilregne dem overtrædelsen, også kunne have været anvendt over for sagsøgeren i betragtning af dette selskabs stilling.

152 Sagsøgeren har anført, at AK Ventouris' deltagelse i mødet den 23. november 1993 ikke var tilstrækkeligt indicium til at anse dette rederi for at have deltaget i kartellet, mens sagsøgerens deltagelse i to møder blev anset for at være i strid med konkurrencereglerne.

153 Det samme gælder ifølge sagsøgeren for HML, et selskab, der nævnes i to dokumenter (Strintzis' telefax af 30.10.1990 og af 8.12.1989), med hensyn til hvilket Kommissionen ifølge sagsøgeren rådede over en pristabel forsynet med HML's repræsentants underskrift som bekræftelse af rederiets accept af de aftalte priser. Sagsøgeren har kritiseret, at Kommissionen i HML's tilfælde åbenbart efter det princip, som i øvrigt ikke kan finde anvendelse her, og som går ud på, at den blotte deltagelse i et enkelt møde ikke kan anses for et tilstrækkeligt indicium for en overtrædelse, har afslået at fordømme en adfærd udvist af en virksomhed, som åbenbart havde tilsluttet sig et kartel i strid med konkurrencereglerne, mens det er klart, at sagsøgeren er blevet pålagt sanktioner, skønt der ikke foreligger noget dokument, der giver udtryk for dette rederis samtykke i indgåelsen af et kartel. Endelig bekræftes den påberåbte tilsidesættelse af traktatens artikel 190 af, at Kommissionen ikke har givet nogen begrundelse for den forskellige behandling.

154 Endelig har sagsøgeren med hensyn til rederiet Med Link anført, at dette efterfulgte rederiet Med Line i 1993, hvilket fremgår af »Lloyd's Register of Ships« samt af »Skolarikos, Greek Merchant Marine Directory«. Sagsøgeren er af den opfattelse, at Kommissionen let kunne have gendrevet rederiet Med Links

forklaringer, og har anført, at Kommissionen ved at afholde sig fra at tilregne det overtrædelsen ikke blot har tilsidesat traktatens artikel 85, men også princippet om forbud mod forskelsbehandling og ligebehandlingsprincippet.

155 I betragtning af det foregående mener sagsøgeren, at beslutningen bør annulleres på grund af tilsidesættelse af de almindelige principper om lighed og om forbud mod forskelsbehandling, som er grundlæggende principper i fællesskabsretten, samt på grund af utilstrækkelig og selvmodsigende begrundelse.

156 Kommissionen har bestridt dette anbringende. Den har henvist til, at ifølge fast retspraksis må overholdelse af ligebehandlingsprincippet ses i sammenhæng med overholdelsen af legalitetsprincippet, hvorefter ingen til egen fordel kan påberåbe sig en ulovlighed, der er begået til fordel for andre (dommen i sagen Mayr-Melnhof mod Kommissionen, præmis 334, og i sagen Cascades mod Kommissionen, præmis 259). I det foreliggende tilfælde består den eventuelle ulovlighed i, at beslutningen ikke er rettet til AK Ventouris, og ikke at den er rettet til sagsøgeren.

Rettens bemærkninger

157 Det fremgår af fast retspraksis, at overholdelse af ligebehandlingsprincippet må ses i sammenhæng med overholdelsen af legalitetsprincippet, hvorefter ingen til egen fordel kan påberåbe sig en ulovlighed, der er begået til fordel for andre (dommen i sagen Mayr-Melnhof mod Kommissionen, præmis 334, og i sagen Cascades mod Kommissionen, præmis 259).

158 Det følger heraf, at sagsøgerens argumenter ikke kan lægges til grund, da det er fastslået ovenfor, at Kommissionen med rette har antaget, at sagsøgeren har deltaget i det i beslutningen nævnte kartel. Selv hvis det nemlig antages, at Kommissionen fejlagtigt har undladt at inkludere andre rederier, såsom HML, Med Link og AK Ventouris, blandt beslutningens adressater på grund af en urigtig vurdering af de foreliggende beviser, kan sagsøgeren ikke drage fordel af en sådan fejl, som ikke vedrører selskabets deltagelse i kartellet.

159 Endelig skal det under alle omstændigheder bemærkes, at disse øvrige virksomheders situation, i modsætning til hvad sagsøgeren hævder, ikke var identisk med sagsøgerens. Situationen for sagsøgeren var nemlig forskellig fra situationen for AK Ventouris, for så vidt som sagsøgeren havde deltaget i to møder og havde deltaget i kartellet i tre år, mens AK Ventouris kun havde deltaget i et enkelt møde. Hvad angår HML blev dette rederi kun nævnt i et enkelt dokument, nemlig telefaxen fra Strintzis af 30. oktober 1990 (betragtning 117 til beslutningen). Kommissionen har henvist til, at omtalen af dette rederi i betragtning 16 til beslutningen skyldtes en trykfejl, da henvisningen i virkeligheden gjaldt rederiet ML (Mediterranean Lines eller Med Lines). Hvad endelig angår Med Link har Kommissionen haft vanskeligt ved at fastslå, om dette rederi var Med Lines' successor, en situation, der er helt forskellig fra sagsøgerens.

160 Det fremgår af det foregående, at det tredje anbringende bør forkastes.

Det fjerde anbringende vedrørende en urigtig anvendelse af traktatens artikel 85 og manglende mærkbar påvirkning af samhandelen mellem medlemsstater

Parternes argumenter

161 Sagsøgeren har anført, at betingelsen om påvirkning af handelen mellem medlemsstater ikke er opfyldt i det foreliggende tilfælde. Sagsøgeren har i denne

forbindelse gjort gældende, at oplysningerne om transportens omfang og antallet af erhvervsdrivende i den pågældende periode på ruten Brindisi-Patras ikke blot viser, at antallet af udførte overfarter og antallet af befordrede lastbiler konstant blev forøget, men også, at flere af de nye erhvervsdrivende gjorde deres entre på markedet i løbet af samme periode. Da markedet således fortsat udviklede sig normalt, har aftalen ikke haft den ringeste virkning på det.

162 Kommissionen har bestridt dette anbringendes rigtighed og har anført, at det under de foreliggende omstændigheder, for at bevise, at betingelsen om påvirkning af handelen mellem medlemsstater er opfyldt, er tilstrækkeligt at godtgøre, at der er trafik mellem Grækenland og Italien. Den omstændighed, at aftalen i øvrigt har bevirket, at samhandelen er blevet forøget, har ifølge Kommissionen ingen betydning.

Rettens bemærkninger

163 Betingelsen for at anvende traktatens artikel 85, stk. 1, vedrørende skade påført samhandelen inden for Fællesskabet er opfyldt, hvis det godtgøres, at aftalen drejer handelen væk fra dens naturlige retning og således påvirker samhandelen inden for Fællesskabet ved at fremtvinge en udvikling af handelen, som er anderledes end den ville have været, såfremt aftalen ikke havde eksisteret (Domstolens dom af 13.7.1966, forenede sager 56/64 og 58/64, Consten og Grundig mod Kommissionen, Sml. 1965-1968 s. 245, org.ref.: Rec. s. 429, præmis 429, af 15.5.1975, sag 71/74, Frubo mod Kommissionen, Sml. s. 563, præmis 38, og af 11.7.1985, sag 42/84, Remia mod Kommissionen, Sml. s. 2545, præmis 22).

164 Da der i det foreliggende tilfælde er tale om et kartel vedrørende priser på transport af lastbiler på færgeruter, der forbinder Grækenland og Italien, kan muligheden for, at det kan påvirke samhandelen, ikke drages i tvivl.

165 Sagsøgerens argument om, at transportens omfang og antallet af erhvervsdrivende konstant er blevet forøget i den pågældende perioden på ruten Brindisi-Patras, kan ikke lægges til grund. For det første er det sandsynligt, at såfremt det pågældende kartel ikke havde eksisteret, kunne antallet af befordrede lastbiler have været forøget endnu mere mærkbart. For det andet bemærkes, at betingelsen for anvendelse af traktatens artikel 85, stk. 1, om påvirkning af samhandelen ikke kunne afhænge af, at der fremlægges bevis for en faktisk påvirkning, da traktatens artikel 85, stk. 1, vedrører aftaler og samordnet praksis, som har til »formål« eller til »følge« at begrænse konkurrencen og påvirke samhandelen.

166 Det følger heraf, at dette anbringende bør forkastes.

II — *De subsidiære påstande om annullation eller nedsættelse af den bøde, der er pålagt ved beslutningen*

167 Til støtte for sine subsidiære påstande om annullation eller nedsættelse af den bøde, der er pålagt ved beslutningen, har sagsøgeren gjort et anbringende gældende om tilsidesættelse af forordning nr. 4056/86 i forhold til sagsøgeren, fordi sagsøgeren er pålagt en bøde, og fordi såvel overtrædelsens grovhed som dens varighed er vurderet fejlagtigt.

168 Sagsøgeren har subsidiært nedlagt påstand om annullation af beslutningens artikel 2, for så vidt som sagsøgeren pålægges en bøde på 0,98 mio. ECU. Sagsøgeren har anført, at sagsøgerens handlinger ikke er af en grovhed, der er tilstrækkelig til at blive pålagt sanktioner i form af en bøde, såfremt Retten måtte antage, at den blotte omstændighed, at sagsøgeren passivt har deltaget i to møder med et indhold, som eventuelt er i strid med konkurrencereglerne, er en overtrædelse af traktatens artikel 85, stk. 1. Sagsøgeren har navnlig fremhævet sin passive adfærd, sin afstandtagen fra de beslutninger, der blev truffet under de møder, som sagsøgeren deltog i, det meget begrænsede bevismateriale mod sagsøgeren samt det formodede kartels meget ringe forretningsmæssige virkning.

169 Artikel 19, stk. 2, i forordning nr. 4056/86, bestemmer, at »[Kommissionen] ved beslutning kan [...] pålægge virksomheder og sammenslutninger af virksomheder bøder på mindst 1 000 og højst 1 000 000 [EUR], idet sidstnævnte beløb dog kan forhøjes med 10% af omsætningen i det sidste regnskabsår i hver af de virksomheder, som har medvirket ved overtrædelsen, såfremt de forsætligt eller uagtsomt [...] overtræder bestemmelserne i traktatens artikel 85, stk. 1 [...]«. Ifølge samme bestemmelse skal der »ved fastsættelsen af bødens størrelse [...] tages hensyn til både overtrædelsens grovhed og dens varighed«.

170 Det bemærkes, at Kommissionen i henhold til fast retspraksis endvidere i forbindelse med forordning nr. 4056/86 har et vist skøn ved udmålingen af bøderne, således at virksomhederne tilskyndes til at overholde konkurrencereglerne (jf. i denne retning analogt Rettens dom af 6.4.1995, sag T-150/89, Martinelli mod Kommissionen, Sml. II, s. 1165, præmis 59, af 11.12.1996, sag T-49/95, Van Megen Sports mod Kommissionen, Sml. II, s. 1799, præmis 53, og af 21.10.1997, sag T-229/94, Deutsche Bahn mod Kommissionen, Sml. II, s. 1689, præmis 127).

171 Det følger heraf, at for så vidt som den overtrædelse, som sagsøgeren skal have begået, er tilstrækkeligt bevist, kan sagsøgeren ikke gøre gældende, at Kommissionen med urette har pålagt sagsøgeren en bøde i henhold til artikel 19, stk. 2, i forordning nr. 4056/86.

172 Med hensyn til bødens størrelse og forholdsmæssighed i forhold til den overtrædelse, der gøres gældende, har sagsøgeren fremført en række klagepunkter med hensyn til vurderingen af grovheden og varigheden og den overtrædelse, som denne antages at have begået, og som skal behandles særskilt.

A — Det første led vedrørende tilsidesættelse af artikel 19 i forordning nr. 4056/86 ved vurderingen af overtrædelsens grovhed

Parternes argumenter

173 Sagsøgeren har anført, at beslutningen med urette har betegnet sagsøgeren som et mellemstort rederi, at Kommissionen har vurderet referenceomsætningen fejlagtigt, og at den har tilsidesat artikel 19, stk. 2, i forordning nr. 4056/86 ved at pålægge sagsøgeren en bøde på over 10% af dennes omsætning.

174 Sagsøgeren har anført, at Kommissionen ved beregningen af bødens størrelse har anset sagsøgeren for at være et mellemstort rederi på grundlag af dennes samlede omsætning i 1993, som var det sidste hele år, hvor overtrædelsen fandt sted, for næsten alle rederiernes vedkommende. Imidlertid har sagsøgeren gjort gældende, at Kommissionen, for at foretage en korrekt vurdering af sagsøgerens adfærds reelle indflydelse på konkurrencen i den betydning, der lægges til grund i retningslinjer for beregningen af bøder i henhold til artikel 15, stk. 2, i forordning nr. 17, og artikel 65, stk. 5, i EKSF-traktaten (EFT 1998 C 9, s. 3, herefter »retningslinjerne«), skal tage udgangspunkt i den omsætning, der er opnået af det rederi, som angiveligt har begået overtrædelsen. Følgelig skulle den i det foreliggende tilfælde have taget udgangspunkt i omsætningen for transport af lastbiler på ruten Brindisi-Patras. At Kommissionen har valgt for samtlige rederier at lægge den samlede omsætning i 1993 til grund, straffer sagsøgeren uberettiget, da den overtrædelse, som selskabet skal have begået, kun vedrører en enkelt færgerute (Brindisi-Patras) og på denne rute kun en enkelt type af de tilbudte tjenesteydelser (transport af lastbiler). Størstedelen af de implicerede rederier er imidlertid blevet anset for ansvarlige for en overtrædelse, der vedrører flere ruter (med hensyn til Minoan, Anek, Strintzis og Karageorgis drejer det sig om samtlige ruter) og flere typer tjenesteydelser (med hensyn til Minoan, Anek, Strintzis og Karageorgis såvel transport af passagerer som transport af lastbiler). Det ses ikke, hvorfor et rederi, som skal have begået en overtrædelse, som er langt mindre grov i betragtning af dens indvirkning på konkurrencen og dens varighed, og som er mere begrænset med hensyn til sit formål, bliver pålagt sanktioner på grundlag af sin samlede omsætning, hvoraf 95% ikke har nogen tilknytning til den formodede overtrædelse.

175 Sagsøgeren har desuden anført, at skønt Kommissionen har udtalt, at den har taget omsætningen i 1993 for transport med roll-on/roll-off-færger i betragtning, har den for sagsøgerens vedkommende taget udgangspunkt i den samlede omsætning, som er højere end omsætningen alene for tjenesteydelser med roll-on/roll-off-færger (81,2 mia. ITL i stedet for 68,7 mia. ITL i 1993). Ifølge sagsøgeren har Kommissionen aldrig haft kendskab til sagsøgerens omsætning for transport med roll-on/roll-off-færger, for den har aldrig spurgt efter den.

176 Sagsøgeren er af den opfattelse, at når sagsøgeren i 1993 opnåede ca. 5% af sin samlede omsætning for transport af lastbiler på ruten Brindisi-Patras, nemlig 4,3 mia. ITL ud af en samlet omsætning på 81,2 mia. ITL, må der ske en tilsvarende nedsættelse af den referenceomsætning, der anvendes til at fastslå sagsøgerens størrelse. Hvis dette var tilfældet, ville forholdet mellem sagsøgerens og Minoans omsætning ligge langt under det indeks på 0,4, der anføres i betragtning 151 (tabel 1) til beslutningen, og følgelig burde sagsøgeren mere passende anses for et »lille rederi«.

177 Dernæst har sagsøgeren anført, at den bøde på 980 000 ECU, som er pålagt selskabet, svarer til ca. 54% af sagsøgerens omsætning for den tjenesteydelse, som overtrædelsen angår. Sagsøgeren har gjort gældende, at skønt Kommissionen har et vidt skøn ved valget af referenceomsætning, er der et sådant misforhold mellem den samlede omsætning og den omsætning, der vedrører det foreliggende tilfælde, at Kommissionen i sagsøgerens tilfælde på eget initiativ og af grundlæggende billighedshensyn skulle have beregnet den bøde, som er pålagt sagsøgeren, på grundlag af sidstnævnte frem for den førstnævnte.

178 Sagsøgeren har ligeledes kritiseret, at Kommissionen har pålagt de mellemstore rederier — som sagsøgeren tilhører — en bøde på 65% af de bøder, som er pålagt de store rederier, en procentsats, som sagsøgeren anser for at være for høj og uforholdsmæssig, når forholdet mellem omsætningen for Minoan — det største rederi — og de mellemstore rederier var fra 0,45 til 0,26 (præcis 0,40 i sagsøgerens tilfælde), og når det på grund af sin nedre grænse væsentligt nærmede

sig tallet for det eneste »lille rederi«, nemlig Marlines, som blev pålagt en bøde svarende til 20% af størrelsen af de bøder, der blev pålagt de store rederier. Sagsøgeren har tilføjet, at størstedelen af de mellemstore rederier blev pålagt sanktioner ud fra et højere grundbeløb, udtrykt som en procentdel af omsætningen, end det bødebeløb, der blev pålagt de to største rederier (3,3% for sagsøgerens vedkommende).

179 Endelig har sagsøgeren anført, at Kommissionen i praksis har fastsat bødernes størrelse i strid med sin egen udtalelse i betragtning 151 til beslutningen, hvorefter »[1993] er det mest korrekte grundlag for at sammenligne de implicerede virksomheders størrelse, eftersom det sætter Kommissionen i stand til at vurdere virksomhedernes konkrete vægt og betydning på det relevante marked og dermed tage stilling til, hvilke reelle virkninger de enkelte rederiers ulovlige handlinger har haft for konkurrencen«. Til støtte for denne opfattelse har sagsøgeren fremlagt en tabel, som godtgør, at den bøde, der er pålagt sagsøgeren, udgør 2,45% af selskabets samlede omsætning, mens den bøde, der er pålagt den vigtigste anstifter af kartellet, nemlig Minoan, kun udgør 3,26% af dette tal, skønt Minoan, i modsætning til sagsøgeren, deltog i samtlige de former for adfærd, der er pålagt sanktioner, og det under hele varigheden af den overtrædelse, der lægges til grund i beslutningen. Ved at handle således har Kommissionen ifølge sagsøgeren straffet rederier, som sagsøgeren, der i absolutte tal er blevet pålagt strengere sanktioner end de store rederier, som imidlertid har deltaget i samtlige overtrædelser i en væsentligt længere periode.

180 Kommissionen har bestridt rigtigheden af sagsøgerens kritik. Den har indledningsvis anført, at det er Kommissionens nye metode til beregning af bøder, som der redegøres for i retningslinjerne, som anvendes i beslutningen. Den har fremhævet, at disse retningslinjer blev offentliggjort som reaktion på de bemærkninger, som Retten fremsatte i tre domme af 6. april 1995, hvor den klart gav udtryk for, at det var nødvendigt, at Kommissionen detaljeret redegjorde for det grundlag, på hvilket den fastsætter bøderne (Rettens domme af 6.4.1995, sag T-147/89, Société métallurgique de Normandie mod Kommissionen, Sml. II, s. 1057, sag T-148/89, Tréfilunion mod Kommissionen, Sml. II, s. 1063, præmis 142, og sag T-151/89, Société des treillis et panneaux soudés mod Kommissionen, Sml. II, s. 1191). Kommissionen har tilføjet, at efter den nye metode anses bøderne ikke for en procentdel af de berørte virksomheders samlede omsætning, fordi

Kommissionen som grundlag har villet tage hensyn til et tal udtrykt i absolutte tal (i ECU), som var valgt på grundlag af grovheden af overtrædelsen som helhed. Denne fremgangsmåde er i tråd med den retspraksis, der anerkender muligheden for at tage hensyn til en lang række faktorer frem for at tillægge omsætningen uforholdsmæssig betydning ved beregningen af bødens størrelse (Domstolens dom af 7.6.1983, forenede sager 100/80-103/80, Musique diffusion française mod Kommissionen, Sml. s. 1825, præmis 120 og 121, og PVC II-dommen, præmis 1230). Denne fremgangsmåde afspejler den opfattelse, at omsætningen fra et økonomisk synspunkt ikke giver særlige oplysninger om den skade, der er forårsaget af overtrædelsen, eller om den gevinst, som virksomheden eventuelt har opnået ved denne, og dermed om det bødebeløb, der er nødvendigt for at sikre en tilstrækkelig afskrækkelse. Kommissionen er af den opfattelse, at fastsættelsen af bøder, der pålægges virksomheder, der har deltaget i en og samme overtrædelse, snarere skal ske på grundlag af den (ledende eller blot udførende) rolle, som hver af dem har spillet, og på grundlag af deres grad af samarbejde med Kommissionen. Den har anført, at den skade, som kan være fremkaldt af en overtrædelse betragtet i dens helhed, og den gevinst, som hver af deltagerne i denne opnår, reelt ikke nødvendigvis er proportionale med deres omsætning.

181 Kommissionen har gjort gældende, at den har anvendt retningslinjerne i fuldt omfang i det foreliggende tilfælde. Den har som udgangspunkt antaget, at en aftale om fastsættelse af priser er en meget grov overtrædelse (betragtning 147 til beslutningen). I betragtning af overtrædelsens reelle virkning på markedet og den omstændighed, at det pågældende geografiske marked kun var en begrænset del af fællesmarkedet, har den imidlertid antaget, at den pågældende overtrædelse kun skulle anses for en grov overtrædelse (betragtning 150 til beslutningen). Den har desuden taget hensyn til overtrædelsens ophavsmænds faktiske evne til at forårsage betydelig skade, og følgelig har den fastsat bødernes størrelse på et niveau, der kan sikre, at bøden har en tilstrækkeligt afskrækkende virkning. Endelig har den taget hensyn til virksomhedernes størrelse og pålagt de største virksomheder de højeste bøder, en sondring, som er anlagt på grundlag af omsætningen i 1993, som et relativt indicium.

182 Kommissionen mener, at denne fremgangsmåde er i overensstemmelse med retspraksis, da Fællesskabets retsinstanser aldrig har givet udtryk for nogen præference til fordel for fastsættelse af bøder på grundlag af en procentdel af

omsætningen, hvad enten der er tale om virksomhedens samlede omsætning eller omsætningen på det marked, hvor overtrædelsen er begået. Det er nemlig altid blevet forventet af Kommissionen, at den tilpasser bøders størrelse »i forhold til omstændigheder i forbindelse med overtrædelsen og dennes grovhed« (Domstolens dom af 12.11.1985, sag 183/83, Krupp mod Kommissionen, Sml. s. 3609, præmis 97), og at den bedømmer overtrædelsens grovhed under hensyn til »især [...] konkurrencebegrænsningernes karakter« (dommen i sagen Chemiefarma mod Kommissionen, præmis 661, Domstolens dom af 15.7.1970, sag 45/69, Boehringer mod Kommissionen, Sml. 1970, s. 153, org.ref.: Rec. s. 769, præmis 53, og Rettens dom af 23.2.1994, forenede sager T-39/92 og T-40/92, CB og Europay mod Kommissionen, Sml. II, s. 49, præmis 143). For sit vedkommende har Retten ifølge Kommissionen bekræftet den opfattelse, at bøders rimelige forholdsmæssighed skal bedømmes efter »overtrædelsens karakter og egentlige grovhed« (dommen i sagen CB og Europay mod Kommissionen, præmis 147), og den har konstant fremhævet de væsentlige faktorer i vurderingen af overtrædelsens grovhed samt Kommissionens pligt til at påse, at den trufne forholdsregel har en afskrækkende virkning, navnlig især for så vidt angår den type overtrædelser, som i særlig grad kan bringe gennemførelsen af Fællesskabets formål i fare (Rettens dom af 10.3.1992, sag T-13/89, ICI mod Kommissionen, Sml. s. 1021, præmis 352 og 385, og af 22.10.1997, forenede sager T-213/95 og T-18/96, SCK og FNK mod Kommissionen, Sml. II, s. 1739, præmis 246).

183 Fællesskabets retsinstanser begrænser sig ifølge Kommissionen til at undersøge, om Kommissionen ved fastsættelsen af bøden har overholdt tre betingelser, nemlig at bøderne står i rimeligt forhold til overtrædelsens art og iboende grovhed, og til kravet om at sikre en afskrækkende virkning. I deres bedømmelses anden etape undersøger de betydningen, relevansen og egnetheden af de særlige faktorer, som Kommissionen har taget i betragtning i hvert enkelt tilfælde, og i ræsonnementets sidste etape efterprøver de, om de valgte faktorer er blevet anvendt korrekt. Følgelig kunne Kommissionen under Domstolens kontrol tage en hel række faktorer i betragtning, idet omsætningen for det marked, på hvilket overtrædelsen var blevet begået, er en af de mulige faktorer, som de kan tage hensyn til, men som langt fra er obligatorisk (jf. Domstolens dom af 8.2.1990, sag C-279/87, Tipp-Ex mod Kommissionen, Sml. I, s. 261, og Rettens dom af 14.5.1998, sag T-327/94, SCA Holding mod Kommissionen, Sml. II, s. 1373, præmis 184).

184 Endelig har Kommissionen anført, at sagsøgeren ikke har bestridt, at Kommissionen efter at have fastslået graden af overtrædelsens grovhed på grundlag af overtrædelsens art og arten af den restriktion, som den pågældende aftale påførte konkurrencen, har afpasset bødens størrelse efter virksomhedernes forskellige størrelser og herved som kriterium har anvendt hver af disses omsætning for 1993 på det marked, hvor overtrædelsen var blevet konstateret, dvs. de tre ruter mellem Grækenland og Italien betragtet som helhed. Den er af den opfattelse, at det, som sagsøgeren bestrider med sine argumenter, endnu en gang er afgrænsningen af det relevante marked, som ifølge sagsøgeren bør være begrænset til alene at omfatte den rute, der besejles af sagsøgeren, nemlig ruten Patras-Bari-Brindisi.

185 Med hensyn til argumentet om, at sagsøgeren er blevet pålagt en bøde på 65% af den, der er pålagt de store rederier, har Kommissionen henvist til Rettens praksis (dommen i sagen Martinelle mod Kommissionen), hvorefter Kommissionen har et vist skøn ved fastsættelsen af bøder. Den er nemlig ikke forpligtet til at anvende en bestemt matematisk formel (dommen i sagen Stora Kopparbergs Bergslags mod Kommissionen, præmis 119) eller til at overholde fuldstændig proportionalitet mellem de bøder, der pålægges de store rederier og de mellemstore rederier.

Rettens bemærkninger

186 Sagsøgeren gør gældende, at Kommissionen ved beregningen af bøden har set bort fra omfanget af den overtrædelse, som lægges til grund for sagsøgerens vedkommende, og som alene vedrører en overtrædelse på ruten Patras-Bari-Brindisi og kun angår de priser, der gælder for transport af lastbiler, til forskel fra kartellet vedrørende ruten Patras-Ancona, som også angik priserne for befordring af passagerer og deres biler. Derfor anser sagsøgeren sig for uretfærdigt behandlet ved beregningen af bøden i forhold til de øvrige virksomheder, der er adressater for beslutningen, og som har deltaget mere aktivt i den adfærd, som Kommissionen har pålagt sanktioner. Med denne fremgangsmåde har Kommissionen pålagt sagsøgeren en bøde, der står i misforhold til omfanget af den overtrædelse, som sagsøgeren skal have begået. Desuden har Kommissionen ifølge

sagsøgeren ved fastsættelsen af bødernes størrelse i sagsøgerens tilfælde anvendt sin egen beregningsmetode urigtigt, en metode, der som nævnt i betragtning 151 til beslutningen bestod af at vurdere »virksomhedernes konkrete vægt og betydning på det relevante marked og dermed tage stilling til, hvilke reelle virkninger de enkelte rederiers ulovlige handlinger har haft for konkurrencen«.

187 Retten skal henvise til måde, hvorpå Kommissionen har fastlagt bødens grundbeløb i det foreliggende tilfælde.

188 Det er ubestridt, at Kommissionen i det foreliggende tilfælde har beregnet bødernes størrelse ud fra en betragtning om, at de to aftaler, som den finder bevist i beslutningen, udgør »én sammenhængende overtrædelse«, hvilket fremgår af betragtning 144 til beslutningen. Kommissionen har anført, at det er på grund af, at overtrædelsen blev konstateret på tre ruter, som betragtes som udgørende et og samme marked, at grundbeløbet blev fastsat på basis af omsætningen for selskaberne på det samlede marked for færgetjenesteydelser mellem Grækenland og Italien.

189 Det fremgår af betragtning 157 og 158 til beslutningen, at Kommissionen har beregnet bøderne ud fra et grundbeløb, som var ens for alle selskaberne, udmålt ud fra deres respektive størrelse, men uden at sondre efter deres deltagelse i én eller to af de sanktionerede aftaler.

190 Det bemærkes, at det er blevet fastslået, at beslutningens konklusion klart viser, at Kommissionen har sanktioneret to forskellige overtrædelser, og at sagsøgeren alene kritiseres for at have deltaget i den aftale, som sanktioneres ved artikel 1, stk. 2, nemlig den, der vedrører det prisniveau, der skulle finde anvendelse for

lastbiler på ruterne Patras-Bari og Patras-Brindisi. Heraf følger, at den bøde, der er pålagt sagsøgeren, er beregnet ud fra en fejlagtig forudsætning om, at beslutningen sanktionerer en overtrædelse vedrørende tre ruter.

191 Kommissionen har således sanktioneret de selskaber, som har deltaget i to overtrædelser, på samme måde som de selskaber, som kun har deltaget i en af overtrædelserne, hvorved proportionalitetsprincippet er blevet tilsidesat. Ud fra rimeligheds- og proportionalitetsbetragtninger er det vigtigt, at de selskaber, der alene har deltaget i én aftale, straffes mindre hårdt end de selskaber, der har deltaget i alle de omstridte aftaler. Kommissionen har ikke sanktioneret de selskaber, som beslutningen tilskriver to overtrædelser, og de selskaber, der, som sagsøgeren, alene tilskrives en af overtrædelserne, lige strengt.

192 Det følger heraf, at sagsøgeren, for så vidt som selskabet alene er blevet holdt ansvarlig for at have deltaget i den aftale, der sanktioneres ved beslutningens artikel 1, stk. 2, er blevet pålagt en bøde, som ikke er proportional med grovheden af den begåede overtrædelse. Den bøde, der er pålagt sagsøgeren, bør derfor nedsættes.

193 Det bemærkes desuden, at Kommissionen ved denne fremgangsmåde har anvendt sin egen metode til beregning af grundbeløbet på grundlag af overtrædelsens grovhed urigtigt. Det fremgår nemlig af betragtning 151 til beslutningen, at Kommissionen i dette tilfælde har fundet det »rimeligt, at de store rederier får pålagt større bøder end de små som følge af de betydelige størrelsesforskelle«. Tabellen i denne betragtning angiver den relative størrelse af hver af de deltagende virksomheder set i forhold til det største rederi på markedet, nemlig Minoan. Det hedder i denne betragtnings sidste punktum, hvilket Kommissionen har bekræftet i sine indlæg, at sammenligningen af de relative størrelser er foretaget på grundlag af 1993-omsætningen inden for al roll-on/roll-off-færgetransport udført af de pågældende rederier på ruterne over Adriaterhavet, dvs. på det marked, hvor overtrædelsen ifølge Kommissionen var blevet konstateret (de tre ruter mellem Grækenland og Italien betragtet som helhed). Ifølge Kommissionens udtalelser »er

[1993] det mest korrekte grundlag til at sammenligne de implicerede virksomheders størrelse, eftersom det sætter Kommissionen i stand til at vurdere virksomhedernes konkrete vægt og betydning på det relevante marked og dermed tage stilling til, hvilke reelle virkninger de enkelte rederiers ulovlige handlinger har haft for konkurrencen« (betragtning 151, sidste punktum).

194 Desuden er de rederier, som er adressater for beslutningen, i denne tabel opdelt i tre kategorier (store rederier, mellemstore rederier og små rederier). Det anføres, at sagsøgeren var et mellemstort rederi, og at dets størrelse svarer til 40% af Minoans, uden at der for så vidt sondres mellem rederier, der har deltaget i en enkelt af de pågældende aftaler, som det er tilfældet for sagsøgerens vedkommende, og dem, der har deltaget i begge de aftaler, der har givet anledning til sanktioner. Desuden fremgår det af betragtning 152 til beslutningen, at Kommissionen har fundet, at grundbeløbet for den bøde, der er pålagt de mellemstore rederier, herunder sagsøgeren, burde udgøre 65% af den bøde, der er pålagt Minoan. I overensstemmelse med denne fremgangsmåde viser tabellen i betragtning 158 til beslutningen, at det grundbeløb, der blev lagt til grund med hensyn til grovheden, for de mellemstore rederier, herunder sagsøgeren, var på 1,3 mio. ECU, mens det for de store rederier var på 2 mio.

195 Det fremgår af sagen, at i 1993 — det år, som Kommissionen lagde til grund som referenceår ved sammenligningen af rederiernes størrelser — havde sagsøgeren kun en lille del af sin samlede omsætning for den virksomhed, som var genstand for den aftale, for hvilken der er pålagt sanktioner, nemlig transport af lastbiler på ruten Brindisi-Patras.

196 Imidlertid bemærkes, at da Kommissionen har vurderet sagsøgerens relative størrelse ved at tage dennes samlede omsætning i betragtning, og da den ikke har begrænset sig til at tage den omsætning i betragtning, som sagsøgeren har haft for den tjenesteydelse, som er omfattet af det kartel, der er pålagt sanktioner, har

Kommissionen begået en fejl ved anvendelsen på sagsøgerens tilfælde af faktoren »relativ størrelse«, som i betragtning 151 til beslutningen lægges til grund som relevant i det foreliggende tilfælde for at pålægge rederierne sanktioner. Den har følgelig ikke korrekt taget hensyn til »virksomhedernes konkrete vægt og betydning på det relevante marked og dermed, hvilke reelle virkninger de enkelte rederiers ulovlige handlinger har haft for konkurrencen«.

197 Da Kommissionen for sagsøgerens vedkommende har anvendt sin egen metode for beregning af grundbeløbet på grundlag af grovheden fejlagtigt, er det ikke fornødent at tage stilling til rigtigheden af sagsøgerens øvrige klagepunkter om andre fejl begået af Kommissionen ved vurderingen af dette grundbeløb.

198 Dette led bør følgelig delvis tages til følge, hvilket berettiger en nedsættelse af bødens størrelse.

B — Det andet led om tilsidesættelse af artikel 19 i forordning nr. 4056/86 ved bedømmelsen af overtrædelsens varighed

1. Nedsættelsen af overtrædelsens varighed på grund af lovligheden af sagsøgerens deltagelse i mødet den 24. november 1993 og mangelen på direkte beviser for overtrædelsens fortsættelse

Parternes argumenter

199 For det tilfælde, at Retten måtte antage, at det i sig selv er en overtrædelse at have deltaget i det første møde, har sagsøgeren nedlagt påstand om annullation af

beslutningens artikel 1, stk. 2, for så vidt det deri erklæres, at den konstaterede overtrædelse varede ud over den 25. oktober 1991, på hvilket tidspunkt aftalen af 30. oktober 1990 under alle omstændigheder var udløbet. Efter sagsøgerens opfattelse bør varigheden af den overtrædelse, der lægges til grund, nedsættes i et sådant tilfælde.

200 Kommissionen har henvist til de indlæg, som den har afgivet for at godtgøre, at der foreligger dokumenter, som beviser, at sagsøgeren har deltaget i overtrædelsen.

Rettens bemærkninger

201 Da det er fastslået, at der er tilstrækkelige beviser for, at sagsøgeren har deltaget i aftalen i perioden fra den 30. oktober 1990 til den 24. november 1993, bør denne del af det andet led forkastes.

2. Nedsættelse af bøden på grund af den forskelsbehandling, som sagsøgeren har været udsat for ved beregningen af forhøjelsen af bøden i forhold til Anek og Ventouris Ferries

Parternes argumenter

202 Sagsøgeren har gjort gældende, at sagsøgeren er blevet behandlet anderledes end Anek og Ventouris Ferries ved beregningen af tillægget til bøden på grund af varigheden. Sagsøgeren er af den opfattelse, at dette tillæg er blevet beregnet med

5% for hvert halvår af overtrædelsens varighed for alle rederier undtagen for Anek og Ventouris Ferries, som har fået en uberettiget nedsættelse i strid med ligebehandlingsprincippet. Med hensyn til sagsøgeren har Kommissionen afrundet de samlede procentsatser, som den er nået til, »op ad« ved at anvende satsen 10% om året og 0,83% om måneden, mens Kommissionen for Anek og for Ventouris Ferries derimod har afrundet »ned ad«.

203 Kommissionen har anført, at sagsøgeren ikke kan påberåbe sig en eventuel ulovlighed begået ved beregningen af Aneks og Ventouris' bøde, da overholdelse af ligebehandlingsprincippet må ses i sammenhæng med overholdelsen af legalitetsprincippet, og har henvist til, at den ikke er forpligtet til at anvende en bestemt matematisk formel ved fastsættelsen af bødens størrelse (dommen i sagen Stora Kopparbergs Bergslags mod Kommissionen).

Rettens bemærkninger

204 Det fremgår af betragtning 155 og 156 til beslutningen, at Kommissionen har konkluderet, at der for Minoans, Strintzis' og Karageorgis' vedkommende var tale om en langvarig overtrædelse, mens overtrædelsen for de øvrige rederier, herunder sagsøgeren, Anek og Ventouris, var af mellemlang varighed. Dernæst har den antaget, at disse omstændigheder berettigede, at bøderne for Minoan og Strintzis blev forhøjet med 10% for hvert år, overtrædelsen bestod, for Marlines med 20% og for de øvrige rederier med 35-55%. De relevante justeringer for hvert rederi er angivet i tabel 2.

205 Det fremgår af denne tabel 2, at det referencebeløb, der er beregnet på grundlag af grovheden, for at tage hensyn til varigheden er blevet forhøjet med 45% for Aneks vedkommende, med 40% for Ventouris' vedkommende og med 35% for sagsøgerens vedkommende.

206 Det bemærkes indledningsvis, at anvendelsen af denne metode fuldt ud svarer til, hvad der er fastsat i retningslinjerne for at tage hensyn til overtrædelsens varighed ved beregningen af bøden, idet disse i punkt 1. B bestemmer, at for »overtrædelser af mellemlang varighed (almindeligvis mellem et og fem år) [kan beløbet] andrage op til 50% af det beløb, der fastlægges for overtrædelsens grovhed«.

207 I sagsøgerens tilfælde har Kommissionen anset det for godtgjort, at denne havde deltaget i kartellet mellem den 30. oktober 1990 og juli 1994 (betragtning 154 til beslutning), dvs. tre år og ni måneder. Det følger heraf, at Kommissionen med hensyn til sagsøgeren har overholdt de anvisninger, som den selv havde givet i retningslinjerne, da bødens størrelse i tilfælde af overtrædelser af mellemlang varighed kan andrage op til 50% af det beløb, der fastlægges for overtrædelsens grovhed. Desuden bemærkes, at hvis sagsøgerens tilfælde betragtes isoleret, kan det endog siges, at Kommissionen har behandlet denne bedre end den kunne have gjort i betragtning af, at når der er tale om overtrædelser af mellemlang varighed (ifølge retningslinjerne fra et til fem år), ville et logisk kriterium være at fastsætte et tillæg på 10% for hvert års overtrædelse. I dette tilfælde kunne bødens grundbeløb på grund af varigheden for sagsøgerens vedkommende have været forhøjet med 37,5% i stedet for den sats på 35%, som faktisk er blevet anvendt over for sagsøgeren.

III — *Kommissionens påstand om forhøjelse af den bøde, der er pålagt sagsøgeren*

208 Kommissionen er af den opfattelse, at sagsøgeren har bestridt de faktiske omstændigheder, der er fastslået i beslutningen, og har som led i andet anbringende gjort gældende, at Retten derfor må forhøje den bøde, der er pålagt sagsøgeren, da der som nævnt i betragtning 169 til beslutningen er givet sagsøgeren en nedsættelse på 20%, fordi selskabet ikke anfægtede den sagsfremstilling, der lå til grund for klagepunktsmeddelelsen.

209 Retten finder, at denne påstand ikke kan tages til følge. Retten har fastslået i dommen af 28. februar 2002 (sag T-354/94, Stora Kopparbergs Bergslags mod Kommissionen, Sml. II, s. 843), som er afsagt i en sag, der blev hjemvist til Retten af Domstolen efter en appel, at »den risiko, at en virksomhed, der har opnået en bødenedsættelse til gengæld for samarbejde, senere anlægger annullationssøgsmål til prøvelse af den beslutning, hvorved overtrædelsen af konkurrencereglerne blev fastslået, og hvorved den ansvarlige virksomhed blev pålagt en sanktion i den anledning, og får medhold ved Retten i første instans eller ved Domstolen efter appel, er en normal konsekvens af en udnyttelse af de retsmidler, der er fastsat i traktaten og statutten [for Domstolen]. Det forhold, at en virksomhed, der har samarbejdet med Kommissionen og har fået nedsat bøden i den anledning, har fået medhold i en retssag, kan således ikke i sig selv give grundlag for, at der igen tages stilling til størrelsen af den bødenedsættelse, virksomheden har fået« (præmis 85).

IV — *Konklusion*

210 Det er blevet fastslået, at sagsøgeren, for så vidt som selskabet alene er blevet holdt ansvarlig for at have deltaget i den aftale, der sanktioneres ved beslutningens artikel 1, stk. 2, er blevet pålagt en bøde, som ikke er proportional med grovheden af den begåede overtrædelse. Den bøde, der er pålagt sagsøgeren, bør derfor nedsættes.

211 Henset til beslutningens opbygning og den omstændighed, at Kommissionen har villet anvende en fremgangsmåde, som skulle tage hensyn til selskabernes specifikke deltagelse og de faktiske virkninger af konkurrenceovertrædelserne, skal størrelsen af sagsøgerens bøde fastsættes, idet der tages hensyn til den relative vigtighed af trafikken på de ruter, der omhandles i beslutningen artikel 1, stk. 2, på ruterne Patras-Bari og Patras-Brindisi, i forhold til vigtigheden af trafikken på den rute, der omhandles i beslutningens artikel 1, stk. 1 (Patras-Ancona). Det fremgår af Kommissionens besvarelse af Rettens spørgsmål i forbindelse med foranstaltninger med henblik på sagens tilrettelæggelse, at de i beslutningen

sanktionerede selskabers samlede omsætning udgør 114,3 mio. ECU. Det fremgår af sagen, at den omsætning, der svarer til den transporttjenesteydelse, der var genstand for den aftale, der blev sanktioneret ved beslutningens artikel 1, stk. 2, på ruterne Patras-Bari og Patras-Brindisi, tilnærmelsesvis svarer til en fjerdedel af den samlede omsætning, som der blev taget i betragtning.

212 I betragtning af ovenstående forhold finder Retten under udøvelse af sin fulde prøvelsesret, at der er grundlag for at nedsætte den bøde, sagsøgeren er blevet pålagt, fra 980 000 ECU til 245 000 EUR.

213 I øvrigt bør Kommissionen frifindes.

Sagens omkostninger

214 I henhold til procesreglementets artikel 87, stk. 3, kan Retten fordele sagens omkostninger eller bestemme, at hver part skal bære sine egne omkostninger, hvis parterne henholdsvis taber eller vinder på et eller flere punkter. I denne sag finder Retten grundlag for at fastslå, at sagsøgeren bør bære sine egne omkostninger samt betale tre fjerdedele af de omkostninger, Kommissionen har afholdt.

På grundlag af disse præmisser,

udtaler og bestemmer:

RETTEN (Femte Afdeling)

1) **Den bøde, der er pålagt Adriatica di Navigazione SpA, fastsættes til 245 000 EUR.**

2) **I øvrigt frifindes Kommissionen for De Europæiske Fællesskaber.**

3) **Adriatica di Navigazione SpA bærer sine egne omkostninger og betaler tre fjerdedele af Kommissionens omkostninger. Kommissionen bærer en fjerdedel af sine egne omkostninger.**

Cooke García-Valdecasas Lindh

Afsagt i offentligt retsmøde i Luxembourg den 11. december 2003.

H. Jung P. Lindh

Justitssekretær Afdelingsformand

Indhold

Sagens faktiske omstændigheder ..... II - 5356

Retsforhandlinger og parternes påstande ..... II - 5360

Retlige bemærkninger ..... II - 5362

I — Påstanden om annullation af beslutningen ..... II - 5363

Det første anbringende om tilsidesættelse af traktatens artikel 85 og af EF-traktatens artikel 190 (nu artikel 253 EF), da beslutningen er behæftet med en manglende begrundelse med hensyn til afgrænsningen af det relevante marked, og da betragtningerne til beslutningen og dens dispositive del modsiger hinanden ..... II - 5363

Parternes argumenter ..... II - 5363

Rettens bemærkninger ..... II - 5367

A — Argumentet om en urigtig anvendelse af traktatens artikel 85, stk. 1, i mangel af en tilstrækkelig afgrænsning af det relevante marked ..... II - 5368

B — Argumentet om tilsidesættelse af begrundelsespligten med hensyn til afgrænsningen af det relevante marked ..... II - 5376

Det andet anbringende om manglende bevis for sagsøgerens deltagelse i kartellet om de prisniveauer, der skulle gælde for transport af lastbiler på ruten Brindisi-Patras ..... II - 5378

Det første led om en fejlagtig vurdering af de dokumenter, der er lagt til grund som bevismateriale, og om en fejlagtig tilregnelse af overtrædelsen II - 5378

— Parternes argumenter ..... II - 5378

— Rettens bemærkninger ..... II - 5388

A — Indledende bemærkninger ..... II - 5388

B — Det bevismateriale, der lægges til grund i beslutningen som bevis for den overtrædelse, som sagsøgeren kritiseres for ..... II - 5389

1. Eksistensen af et kartel vedrørende priserne for transport af lastbiler på ruterne Patras-Bari og Patras-Brindisi ..... II - 5390

2. Sagsøgerens deltagelse i kartellet vedrørende ruterne Patras-Bari og Patras-Brindisi ..... II - 5391

a) Mødet den 25. oktober 1990 og telefaxen af 30. oktober 1990 ..... II - 5391

b) Mødet den 24. november 1993 ..... II - 5394

c) Overtrædelsens fortsatte bestående i perioden mellem møderne den 25. oktober 1990 og den 24. november 1993 ..... II - 5398

d) Den manglende afstandtagen ..... II - 5401

e) Argumentet om, at sagsøgeren kun deltog i to møder ... II - 5405

f) Konklusion ..... II - 5406

Det andet, subsidiære led, vedrørende en fejlagtig subsumption af sagsøgerens overtrædelse ..... II - 5406

Det tredje anbringende vedrørende tilsidesættelse af princippet om billighed og af princippet om forbud mod forskelsbehandling ..... II - 5407

Parternes argumenter ..... II - 5407

Rettens bemærkninger ..... II - 5409

Det fjerde anbringende vedrørende en urigtig anvendelse af traktatens artikel 85 og manglende mærkbar påvirkning af samhandelen mellem medlemsstater ..... II - 5410

Parternes argumenter ..... II - 5410

Rettens bemærkninger ..... II - 5411

II — De subsidiære påstande om annullation eller nedsættelse af den bøde, der er pålagt ved beslutningen ..... II - 5412

A — Det første led vedrørende tilsidesættelse af artikel 19 i forordning nr. 4056/86 ved vurderingen af overtrædelsens grovhed ..... II - 5414

Parternes argumenter ..... II - 5414

Rettens bemærkninger ..... II - 5419

B — Det andet led om tilsidesættelse af artikel 19 i forordning nr. 4056/86 ved bedømmelsen af overtrædelsens varighed ..... II - 5423

1. Nedsættelsen af overtrædelsens varighed på grund af lovligheden af sagsøgerens deltagelse i mødet den 24. november 1993 og mangelen på direkte beviser for overtrædelsens fortsættelse ..... II - 5423

Parternes argumenter ..... II - 5423

Rettens bemærkninger ..... II - 5424

2. Nedsættelse af bøden på grund af den forskelsbehandling, som sagsøgeren har været udsat for ved beregningen af forhøjelsen af bøden i forhold til Anek og Ventouris Ferries ..... II - 5424

Parternes argumenter ..... II - 5424

Rettens bemærkninger ..... II - 5425

III — Kommissionens påstand om forhøjelse af den bøde, der er pålagt sagsøgeren II - 5426

IV — Konklusion ..... II - 5427

Sagens omkostninger ..... II - 5428